

การต่อสู้ทางการเมืองและการฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตย

(พ.ศ. 2487-2492)

ผลจากการเข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยทำให้ทองอินทร์มีชื่อเสียงและมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ในฐานะที่เป็นแกนนำของกลุ่มสมาชิกประเภทที่ 1 ที่ให้การสนับสนุนรัฐบาลชุดเสรีไทย และการเป็นผู้แทนราษฎรที่ไม่ได้เพียงแต่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของราษฎรในเขตจังหวัดอุบลราชธานีเท่านั้น แต่ยังเป็นที่ยอมรับของราษฎรในจังหวัดอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงด้วย เมื่อรัฐบาลมีนโยบายปรับปรุงระเบียบทางการเมือง "เพื่อให้ระบอบประชาธิปไตยเป็นผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น" (รงส. 4/2482 สามัญ) นอกจากทองอินทร์จะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 แล้ว ทองอินทร์ยังได้ร่วมมือกับเพื่อนสมาชิกที่มีแนวคิดไปในทางเดียวกันจัดตั้งพรรคการเมืองในนาม "พรรคสหชีพ" มีนโยบายเศรษฐกิจเน้นไปทางสังคมนิยมและแสดงออกอย่างชัดเจนว่าสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์

การที่พรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญและพรรคอิสระ ซึ่งต่างสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์มีโอกาสดำเนินการได้หลายครั้ง ทำให้ทองอินทร์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดและผลักดันให้มีการบูรณะประเทศภายหลังสงครามยุติ จากบทบาททั้งสองประการข้างต้นแสดงให้เห็นความสืบทอดและพัฒนาการของแนวคิดทางการเมืองของทองอินทร์ แต่ในขณะที่ดำเนินการที่พรรคสหชีพเป็นเพียงกลุ่มการเมืองกลุ่มหนึ่งที่รวมอยู่ในรัฐบาลผสมโดยที่มีแนวคิดและผลประโยชน์แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่ร่วมในรัฐบาลเดียวกัน ทำให้ในที่สุดเกิดความแตกแยกในวงรัฐบาลและกลายเป็นจุดอ่อนที่ยังประโยชน์ให้กลุ่มนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามคือ พรรคประชาธิปไตยและกลุ่มทหารบกใช้เป็นเงื่อนไขในการโจมตีและโค่นล้มรัฐบาลได้เป็นผลสำเร็จ แต่กระนั้นก็ตาม ความพยายามกลับคืนสู่วงการเมืองอีกครั้งหนึ่งของทองอินทร์ภายหลังการรัฐประหาร ถึงแม้จะไม่ประสบผลแต่ก็เป็นชีวิตอีกช่วงหนึ่งที่แสดงให้เห็นแนวคิดที่ต้องการเข้ามาต่อสู้ทางการเมืองโดยวิถีทางตามระบอบประชาธิปไตย หรือระบอบรัฐธรรมนูญนั่นเอง

6.1 สภาพทางการเมืองภายหลังการลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

(พ.ศ.2487-2489)

สภาพการเมืองภายในของไทยภายหลังการขึ้นมีอำนาจของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ในพ.ศ.2487 รัฐบาลพลเรือนชุดแรกของนายควง อภัยวงศ์ได้ดำเนินนโยบายสำคัญ 2 ประการคือ หนึ่ง เปิดทางให้ขบวนการเสรีไทยดำเนินการใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นได้สะดวกขึ้น โดยอาศัยกลไกของระบบราชการ และเปิดการเจรจากับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เพื่อให้ประเทศทั้งสองรับรองเอกราชของไทยภายหลังสงครามยุติ ประการต่อมาได้แก่ การปรับปรุงระเบียบทางการเมืองภายในเพื่อฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาใหม่ ซึ่งในการนี้รัฐบาลได้มีการดำเนินการทั้งในส่วนที่เป็นการลดบทบาทและอิทธิพลของจอมพล ป. พิบูลสงครามและฝ่ายทหารบกลง ผ่อนคลายให้หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพมากขึ้น ยกเลิกการใช้อำนาจของรัฐบาลที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของราษฎร การออกกฎหมายเพื่อแยกข้าราชการประจำกับข้าราชการการเมืองออกจากกัน และที่สำคัญได้แก่ การปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งนอกจากจะเป็นความต้องการร่วมกันระหว่างกลุ่มพันธมิตรที่ร่วมงานกันมาในขบวนการเสรีไทยแล้วยังเป็นการแสวงหามาตรการร่วมกันในอันที่จะกีดกันไม่ให้ฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามและทหารบกหวนกลับมาใช้อำนาจได้อีก (ดู สิทธิรัตน์ เรื่องวงษ์วาร 2521: บทที่ 4 และ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532: บทที่ 4)

อย่างไรก็ดีภายหลังการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล สภาผู้แทนราษฎรได้เริ่มมีบทบาทขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ถูกทำให้เจียบเสียงมาตลอดในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เสรีภาพของสภาที่ถูกเปิดขึ้นใหม่ทำให้สมาชิกสภามีได้มีบทบาทเฉพาะแต่การสนับสนุนรัฐบาลและการเสนอให้รัฐบาลออกกฎหมายยกเลิกกฎหมายเก่าที่เป็นการมอบอำนาจให้รัฐบาลหรือเป็นกฎหมายที่เป็นการส่งเสริมลัทธิเชื่อดู๋นำ อันเป็นการขัดกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น สมาชิกสภายังได้เข้าไปมีบทบาทในการเสนอให้รัฐบาลช่วยเหลือราษฎรในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการเสนอให้รัฐบาลเปิดให้มีเสรีภาพทางการเมืองให้มากขึ้น บทบาทของสมาชิกดังกล่าวดังกล่าวในด้านหนึ่งแสดงให้เห็นการทำหน้าที่ในการเป็น "ตัวแทน" ของ

ราษฎร และในอีกด้านหนึ่งทำให้เกิดความบาดหมางระหว่างกลุ่มสมาชิกด้วยกันเอง และระหว่างสมาชิกสภาบางกลุ่มกับกลุ่มพันธมิตรที่ร่วมงานกันมา รวมทั้งความขัดแย้งที่เพิ่มมากขึ้นระหว่างกลุ่มทองอินทร์กับฝ่ายทหารบก ซึ่งในที่สุดได้นำไปสู่การแตกแยกและการแข่งขันกันเองในกลุ่มพลเรือน หรือกลุ่มที่เคยเป็นพันธมิตรในขบวนการเสรีไทย และเริ่มปรากฏชัดเจนมากขึ้นเมื่อสภาและรัฐบาลจำเป็นต้องพิจารณาาร่วมกัน ในปัญหาเกี่ยวกับการออกพระราชบัญญัติอาญากรรมสงคราม และการเจรจาติสถานะสงครามกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2488 อันเป็นผลทำให้การพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ดำเนินอยู่ในขณะเดียวกันนั้นเต็มไปด้วยบรรยากาศของความขัดแย้งและแข่งขันระหว่างกลุ่มการเมืองต่าง ๆ มากกว่าที่จะดำเนินไปอย่างสมานฉันท์เหมือนช่วงแรกที่มีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ ๆ

ปัญหาที่สมาชิกเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือในขณะนี้ ได้แก่ การเสนอให้รัฐบาลออกกฎหมายลดทอนอำนาจของเจ้าหน้าที่ตำรวจให้น้อยลง จำลองและทองอินทร์คือสมาชิกที่เคลื่อนไหวในเรื่องนี้ โดยจำลองได้เสนอให้มีการปล่อยตัวผู้ต้องหาที่ถูกจับกุมในคดีอาญาได้น้อยวันลง เพื่อให้เจ้าหน้าที่จะได้เร่งรัดการสอบสวนให้เร็ววันขึ้นและผู้ต้องหาจะได้ไม่ต้องถูกกักขังเป็นเวลานานเกินสมควร (รงส. 13/2487 สามัญ และ 4/2487 วิสามัญ) ส่วนทองอินทร์ซึ่งเป็นอีกผู้หนึ่งที่สนับสนุนข้อเสนอกึ่งสองประการของจำลองด้วย ก็ได้เสนอให้มีการแยกอำนาจการปราบปรามและอำนาจการสอบสวนที่เดิมเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ตำรวจเพียงฝ่ายเดียวให้แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด โดยให้อำนาจการปราบปรามกลับคืนให้ฝ่ายปกครองและให้ตำรวจมีหน้าที่ปราบปรามผู้กระทำความผิดทางอาญาแต่เพียงอย่างเดียว (รงส. 26/2488 สามัญ) ความเคลื่อนไหวที่มุ่งลดอำนาจของเจ้าหน้าที่ตำรวจนี้เป็นแนวคิดที่กลุ่มทองอินทร์คัดค้านรัฐบาลมานานแล้ว และเป็นไปได้ว่าความเคลื่อนไหวในด้านนี้จะ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กลุ่มของทองอินทร์กับกลุ่มของพล.ต.อ.อดุลย์ อดุลเดชจรัส มีความขัดแย้งกัน

การเสนอให้มีการปรับปรุงระบบราชการให้มีประสิทธิภาพและ เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตยเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความเคลื่อนไหวทั้งจากฝ่ายสมาชิกสภาและฝ่ายรัฐบาล โดยสุวิชัย พันธเศรษฐ (เชียงใหม่) ได้เสนอให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบ

ข้าราชการพลเรือน เพื่อมิให้มีการใช้ตำแหน่งทางการเมืองก้าวไปสู่การบรรจุเป็นข้าราชการประจำได้โดยไม่ต้องผ่านการสอบคัดเลือกอย่างเช่นข้าราชการประจำคนอื่น ๆ (รงส. 12/2487 สามัญ) และรัฐบาลก็เสนอร่างพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2487 (รงส. 15/2487 สามัญ) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าทั้งสองฝ่ายมีความเห็นพ้องต้องกันในหลักการว่า สมควรแยกข้าราชการการเมืองกับข้าราชการประจำออกจากกันอย่างเด็ดขาด

การเสนอแนวคิดต้องการให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเคลื่อนไหวในระบบพรรคการเมืองก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ปรากฏในช่วงนี้ โดยการผลักดันของนายวิฑูรธรรมพินेत (อุทัยธานี) สุวิชัย พันธเศรษฐ ทองดี ณ กาฬสินธุ์ บุญเท่ง ทองสวัสดิ์ และอรุณ ทองปัสโชติ เป็นต้น ซึ่งได้เสนอให้มีการออกกฎหมาย "เพื่อตั้งคณะกรรมการเมือง" (รงส. 7/2487 วิสามัญ) โดยให้เหตุผลอย่างเป็นทางการสรุปได้ว่า เพื่อให้เป็นไปตามการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่จะต้องมีพรรคการเมืองเป็นเครื่องมือปฏิบัติการไปด้วยกัน แต่เหตุผลอันแท้จริงน่าจะเป็นเพราะบุคคลเหล่านี้ไม่พอใจที่มีสมาชิกจำนวนหนึ่งในสภาชนชั้นขุนนางรัฐบาลอย่างเปิดเผยในรูปของพรรคการเมือง ซึ่งสมาชิกกลุ่มที่ว่านั้นก็คือกลุ่มที่นำโดยทองอินทร์-จำลอง-เตียง ดังจะเห็นได้จากคำอภิปรายตอนสุดท้ายของนายวิฑูรธรรมพินेतที่กล่าวพาดพิงถึงสองครั้งด้วยกันว่า

...อย่างที่ท่านประธานกล่าวว่า นายทองอินทร์ หัวหน้าพรรคตะวันออก แต่เพ็ญเป็นผู้มีอำนาจ ถ้าไม่ใช่เป็นผู้มีอำนาจแล้วจะเข้ากฎหมายลักษณะอาญามาตรา 104 หรือไม่ แต่เพ็ญเข้าอยู่ในรัฐบาล เป็นรัฐบาลใหม่ นายทองอินทร์ไม่ได้รับรอง ถ้ารับรองว่า เป็นหัวหน้าพรรคฝ่ายตะวันออกก็ดีเหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่ากฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 104 ตั้งพรรคแอบ ๆ ได้ ทั้ง ๆ ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผิดกฎหมายอาญา มาตรา 104 เพราะฉะนั้น กรณีที่จะตั้งพรรคลับ ๆ พรรคอะไร ผุดกันอย่างเปิดเผย รัฐบาลให้ประชาธิปไตยเปิดเผยแล้ว เพราะฉะนั้นจะทำกันอย่างลับ ๆ ล่อ ๆ กันทำไม (รงส. 7/2487 วิสามัญ: 393)... และอีกอย่างหนึ่งข้าพเจ้าขอเรียนว่า อ่างกฎหมายอาญา มาตรา

104 ก็ได้ ถ้าหากจะตั้งพรรคลับ ๆ ขึ้น ถึงท่านประธานว่ามีการตั้งพรรคขึ้นแล้วก็จริง ข้าพเจ้าขอเรียนว่าจริง ข้าพเจ้าเองก็ได้รับหนังสือเรียนซึ่งมีนายทองอินทร์คนหนึ่ง นายจำลองคนหนึ่ง และนายเตียงอีกคนหนึ่ง มีหนังสือเรียนถึงข้าพเจ้า ไม่ใช่จะมีแต่ถึงข้าพเจ้าคนเดียว อาจจะมีหลายคน ซึ่งข้าพเจ้าไม่ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมาย เป็นการผิดกฎหมายลักษณะอาญา ข้าพเจ้าไม่เต็มใจที่จะทำอะไรที่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายของบ้านเมืองนี้เลย (รงส. 9/2487 วิสามัญ : 493)

อีกประการหนึ่ง เมื่อกลุ่มสมาชิกผู้เสนอเห็นว่า กลุ่มสมาชิกผู้สนับสนุนรัฐบาลอย่างกลุ่มของทองอินทร์ ทำได้โดยทั้ง ๆ ที่ผิดกฎหมาย และรัฐบาลเองก็ยอมรับว่าเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นในลักษณะพรรคการเมืองจริง ๆ เพราะฉะนั้นก็ควรจะออกเป็นกฎหมายอนุญาตให้ตั้งพรรคการเมืองเสียเลย โดยไม่จำเป็นต้องตั้งได้ในเดี๋ยวนั้น เพราะกลุ่มผู้เสนอเองก็เห็นว่าภาวะสงครามที่ดำเนินอยู่ยังไม่ค่อยเหมาะสมที่จะมีพรรคการเมือง แต่ควรจะมีไว้เพื่อเป็นการประกันว่าในอนาคตเมื่อสงครามเสร็จสิ้นแล้วจะต้องมีพรรคการเมืองเกิดขึ้นหรือเป็นการเริ่มต้น ดังคำกล่าวของสุวิช ซึ่งเป็นแกนนำของกลุ่มสมาชิกที่เคลื่อนไหวในเรื่องนี้ว่า "...เราต้องการไว้ชิ้นหนึ่งก่อน เรียกว่าเป็นการเริ่มต้นแล้วจะมีโอกาสوبرมกัน เตรียมกันเอาไว้ล่วงหน้า" (รงส. 8/2487 วิสามัญ: 474-476)

ท่าทีของรัฐบาลต่อความเคลื่อนไหวของสมาชิกในเรื่องนี้ ถึงแม้ว่านายควงอภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีจะแสดงความใจกว้างด้วยการมอบให้สภาตัดสินใจเอง แต่ควงก็ได้แสดงความคิดเห็นส่วนตัวออกมาด้วยว่า ยังไม่เห็นด้วยที่จะมีการตั้งพรรคการเมืองในเวลานั้น ควรจะให้สงครามยุติและมีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปก่อนจะเป็นการดีกว่า ผู้ที่สนับสนุนในทำนองเดียวกับควง มีตั้งแต่สมาชิกฝ่ายสนับสนุนรัฐบาล อาทิ จำลอง เตียง เขมชาติ ประจวบ เลียง ส่วนพระยามานวราชเสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งถึงแม้ว่าท่านจะไม่ได้แสดงท่าทีที่คัดค้านและสนับสนุนก็ตาม แต่ความคิดที่เสนอโน้มนำไปในทางที่ไม่สนับสนุนมากกว่า กล่าวคือ พระยามานฯ ได้เล่าให้สมาชิกทราบถึงแนวคิดของคณะราษฎรที่วางเอาไว้ตั้งแต่เมื่อครั้งมีการร่างรัฐธรรมนูญว่า ได้มีการกำหนดหลักการ

เกี่ยวกับการเกิดขึ้นและพัฒนาการของพรรคการเมืองเอาไว้ 3 วาระคือ วาระที่หนึ่ง ให้มีรัฐธรรมนูญ มีสภาผู้แทนราษฎร และขณะเดียวกันก็เป็นช่วงของการเผยแพร่การปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญออกไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ วาระที่สอง เป็นเวลาที่มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร และวาระที่สาม คือการเปิดให้มีพรรคการเมืองได้ แต่ประเด็นที่ว่า พรรคการเมืองควรมีขึ้นเมื่อใดนั้น พระยามานะฯ ได้แสดงความคิดเห็นส่วนตัวของท่านเองว่า พรรคการเมืองควรเป็นสิ่งที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นตามธรรมชาติคือ เมื่อสองวาระแรกมีความมั่นคงแล้ว ดังคำกล่าวที่ว่า "...ตามธรรมเนียมทุกประเทศจะต้องเกิดจากการภายในไม่ใช่ภายนอก" (รงส. 7/2487 วิสามัญ: 387-390)

ดูเหมือนว่า ความคิดเห็นของพระยามานะฯเอง ต้องการเสนอแนวทางให้สมาชิกฯ ทราบนโยบายของรัฐบาลในเรื่องนี้ว่า รัฐบาลหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือคณะราษฎรกำลังรอดูผลการรวมตัว เมื่อพัฒนาไปสู่การจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองในอนาคตของสมาชิกสภาฯอยู่ และต้องการให้พรรคการเมืองเกิดขึ้นโดยเป็นการรวมกลุ่มตามธรรมชาติของนักการเมืองที่มีแนวคิด อุดมการณ์สอดคล้องไปทางเดียวกัน และมุ่งผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญกว่าผลประโยชน์ของท้องถิ่น มิใช่เป็นพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นเพราะมีกฎหมายบัญญัติไว้ ลักษณะการเกิดขึ้นของพรรคการเมืองดังกล่าว พระยามานะฯยอมรับว่าได้เกิดขึ้นมาแล้วคือ กลุ่มสมาชิกที่มีทองอินทร์เป็นแกนนำ ซึ่งรัฐบาลเองก็ทราบ ดังคำกล่าวของพระยามานะฯที่ว่า

...ข้าพเจ้าอยู่ในสภานี้มาตั้งแต่ต้น ข้าพเจ้าได้ดูมาด้วยความพยายาม เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงยินดีที่จะเรียนว่า คณะพรรคนี้ได้เกิดขึ้นแล้วจากภาคอีสาน เขารวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน พุดจาพ่อนสั้นพ่อนยาวกันดี มีนายทองอินทร์เป็นต้น ในการที่เกิดเป็นพรรคนี้ไม่ใช่ไม่มีใครรู้ รัฐบาลก็รู้ เวลานั้นนายทองอินทร์พุด ข้าพเจ้าก็มองเห็นและนึกว่านี่ไม่ใช่ นายทองอินทร์พุดคนเดียว ข้าพเจ้าพุดด้วยความเคารพว่า มีอีกหลายคนพุดอย่างนี้ (: 389-390)

ผลที่สุดของการถกเถียง ซึ่งดำเนินติดต่อกันถึง 3 ครั้ง การประชุมได้มีการแตกความคิดเห็นออกเป็นสามพวก พวกแรกคือ กลุ่มผู้เสนอต้องการให้ออกเป็นกฎหมาย กลุ่มที่สอง อาทิ พัน สุพรรณसार(พระนครศรีอยุธยา) และนายดาบสงวน พะยุงพงศ์(ปราจีนบุรี) แม้จะเห็นด้วยกับหลักการว่าควรออกเป็นกฎหมาย แต่ก็เห็นว่า เวลายังไม่เหมาะสมจึงควรกำหนดไว้ในบทเฉพาะกาล เป็นการผูกมัดว่า เมื่อสงครามยุติแล้วต้องเปิดให้มีการตั้งพรรคการเมือง และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มที่คัดค้านไม่ให้ออก เพราะเห็นว่ายังไม่สมควรแก่เวลา เนื่องจากกลุ่มหลังเป็นสมาชิกที่ให้การสนับสนุนรัฐบาลอยู่แล้ว อีกทั้งนายกรัฐมนตรีและประธานสภาได้ออกมาแสดงความคิดเห็นด้วยตนเอง พร้อมกับพยายามขอประนีประนอม โดยการเสนอให้สมาชิกควบคุมรัฐบาลได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นร่างดังกล่าวจึงตกไปด้วยคะแนน 54 ต่อ 28 (รงส. 9/2487 วิสามัญ: 490-505)

ในระหว่างนั้นนอกจากรัฐบาลจะต้องมีการระดมขึ้นในการต้องตอบกระทู้ถามและรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเริ่มมีการยื่นกระทู้ถามและร่างกฎหมายต่าง ๆ เข้ามามากขึ้นแล้ว และทั้ง ๆ ที่รัฐบาลใช้วิธีแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่ 1 เข้าดำรงตำแหน่งเลขานุการรัฐมนตรี อันเป็นการหาเสียงสนับสนุนจากสภาแล้วก็ตาม แต่เพียง 1 ปีถัดมา รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ก็เริ่มพบกับมรสุมทางการเมืองในสภาด้วยการขอเปิดอภิปรายทั่วไปเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลในการขึ้นค่าเช่าอาคารและเรียกเงินกินเปล่าแก่ผู้เช่าอาคารของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ของนายอรุณ ทองป๋ขโชติ (พระนคร) ซึ่งเห็นว่าเป็นการแก้ไขสัญญาเช่าอาคารที่ทำให้ประชาชนเดือดร้อน อย่างไรก็ตาม เมื่อได้มีการอภิปรายกันแล้ว แม้ผู้เสนอจะขอกองยุติ แต่ทางรัฐบาลได้ขอให้สภาลงมติเกี่ยวกับการไว้ใจ โดยให้เหตุผลว่าเป็นเรื่องของมรยาททางการเมือง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง "...ในแง่ต่างประเทศแล้ว นโยบายของเราต้องแข็งแรง คือต้องมีสตาปิลดี ต้องมีหลักแน่นอน ถ้าให้สภาวานไปโดยไม่รู้ ก. ข. ก. กา จะเสียต่างประเทศ" สภาจึงต้องลงมติให้ความไว้ใจรัฐบาลอีกครั้งด้วยคะแนน 74 ต่อ 0 จากจำนวนสมาชิกที่เข้าประชุม 79 คน (รงส. 8/2488 สามัญ) ซึ่งผลของการลงมติจะเห็นว่าแตกต่างจากการให้ความไว้ใจแก่รัฐบาลเมื่อครั้งเข้าดำรงตำแหน่งมากคือ จากเดิม 101 ต่อ 0 จากผู้เข้า

ประชุม 116 คน ลดลงเหลือ 74 ต่อ ๑ จากผู้เข้าประชุม 79 คน มติให้ความไว้วางใจที่ลดลงนี้ จากการศึกษาของสิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร (2521: 167) ได้แสดงความเห็นไว้ว่าเป็นเพราะสมาชิกสภาคงจะเห็นว่ารัฐบาลไม่เข้มแข็งแล้ว

สภาพทางการเมืองภายในของไทยที่มีความคลี่คลายมาตามลำดับ นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนรัฐบาล จึงอยู่ในสภาพที่ทุกฝ่ายสามารถแสดงความคิดเห็นได้มากขึ้น และถึงแม้จะปรากฏร่องรอยความขัดแย้งกันบ้างระหว่างสมาชิกสภาที่มีทองอินทร์เป็นแกนนำกับสมาชิกฝ่ายอื่น ๆ ในสภาจะค่อย ๆ ปรากฏอย่างชัดเจนมากขึ้นเมื่อภาวะสงครามสิ้นสุดลง ซึ่งเป็นผลทำให้ทองอินทร์เข้าไปมีบทบาทเป็นแกนนำของกลุ่มสมาชิกที่ให้การสนับสนุนรัฐบาลพลเรือน ภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์

6.2 การขึ้นมามีอำนาจของทองอินทร์ ภูรินธุ์

(5 กันยายน 2487-8 พฤศจิกายน 2490)

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงด้วยการประกาศยอมแพ้ของญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488 มีการเปลี่ยนจากรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ มาเป็นรัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยจากสหรัฐอเมริกา โดยมีรัฐบาลนายทวี บุณยเกตุ เป็นรัฐบาลรักษาการอยู่ 17 วัน ในช่วงที่ ม.ร.ว. เสนีย์ ยังเดินทางมาไม่ถึง การเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ ม.ร.ว. เสนีย์ ครั้งนี้ เป็นการผลักดันของปรีดี ซึ่งต้องการให้ เสนีย์อาศัยอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา มาช่วยเหลือในการเจรจายุติสถานสงครามกับอังกฤษ และยังเป็น การประสานรอยร้าวระหว่างคณะราษฎรกับฝ่ายนิยมเจ้า เพื่อร่วมปรับปรุงระเบียบการเมืองไปสู่ระบอบรัฐสภา สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532 : 174 - 175) แต่การที่ปรีดีสนับสนุนให้ ม.ร.ว. เสนีย์ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี้ กลับมีส่วนทำให้นายควง อภัยวงศ์ ซึ่งไม่ทราบเรื่องราวภายในขบวนการเสรีไทยมาก่อนไม่พอใจ เนื่องจากนายควงเห็นว่า ม.ร.ว. เสนีย์ ยังไม่รู้เรื่องความเป็นไปของการเมืองภายในของไทยอย่างดีพอ (สิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร 2521 : 208) แต่อย่างไรก็ตามนายควงยังคงเป็นผู้ให้คำปรึกษาบางประการ และร่วมงานกับรัฐบาลของ ม.ร.ว. เสนีย์ ต่อไป ซึ่งเป็นผลทำให้ทั้งสองเริ่มต้นมีความสัมพันธ์กันจนนำไปสู่การร่วมกันจัดตั้ง พรรคประชาธิปไตย

ในภายหลัง

นอกเหนือจากความขัดแย้งในหมู่ผู้นำการเมือง ภายในสภาผู้แทนราษฎร การมีพระบรมราชโองการประกาศสันติภาพ ซึ่งเป็นการอธิบายว่า การประกาศสงครามที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กระทำต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาเป็นโมฆะ และรัฐบาลไทยพร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับสหประชาชาติทุกวิถีทาง เป็นการพลิกกลับของสถานการณ์ที่สมาชิกสภาข่มขู่ที่มีได้ร่วมงานในขบวนการเสรีไทย "มิได้คาดคิดว่าจะมีการประกาศ เช่นนั้น" (ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ 2517 : 467) สมาชิกบางส่วนที่ไม่ทราบความจริงจึงมีการวิพากษ์วิจารณ์ การกระทำของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อย่างหนักหน่วง (กนต์ธีร์ ศุภมงคล 2527 : 178 - 179) ขณะเดียวกัน เมื่อมีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ ที่นำโดยนายทวี บุณยเกตุ เป็นการปรากฏตัวอย่างชัดเจนว่ากลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยมีใครบ้าง ซึ่งได้แก่ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีร่วมในคณะรัฐบาลชุดนั้นเอง อาทิ เตียง คิริซันท์, ถวิล อุดล, ฝั่ง ศรีจันทร์, ทอง กันทารธรรม, จำลอง ดาวเรือง, วุฒิ สุวรรณรักษ์ และโดยเฉพาะทองอินทร์ ได้เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีลอยเป็นครั้งที่สอง (ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ 2517 : 470 - 471) การปรากฏตัวดังกล่าวจึงเป็นผลทำให้สมาชิกฝ่ายที่ร่วมล้มรัฐบาลจอมพล ป. ด้วยกันมา แต่มิได้ถูกชักชวนเข้าร่วมงานในขบวนการเสรีไทย หันไปให้การสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์แทน แกนนำของกลุ่มสมาชิกที่แสดงออกอย่างชัดเจนว่าสนับสนุนนายควงได้แก่ เลียง ไชยกาล และเข้าใจว่ามีบุคคลต่อไปนี้รวมอยู่ด้วยคือ นายฟอง สิทธิธรรม, หลวงอัฒานรักษ์, สุวิช พันธ์เศรษฐ, ใหญ่ ศวิตชาติ และบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะบุคคลเหล่านี้มีความพึงพอใจในลักษณะการบริหารงานของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ อยู่แล้ว ดังคำให้สัมภาษณ์ของนายเลียง ไชยกาล ต่อผู้แทน นสพ.ไทยนิกร ที่ว่า

...ในระยะเวลาที่ ตั้งแต่รัฐบาลลาออกจนวันนี้ ทางด้านสมาชิกสภายังมีได้ปรากฏ การทาบตาม แต่ถึงกระนั้นก็ได้ในวงการสมาชิกสภาได้มีการปรึกษาหารือกันเป็น อย่างมาก จากน้ำเสียงทั้งหลายซึ่งต่อเนื่องกับเสียงของประชาชนด้วย ปรากฏ ว่าคุณดวงเป็นที่ปรากฏด้วยประการทั้งปวง ถ้าหากมีเหตุให้ขาดบุคคลผู้นี้เสีย ด้วยประการใด ๆ เสียงต่างๆของบรรดาสมาชิกน่าจะแตกแฉกกระ เส้นกระสาย อย่างอลเวง...(ไทยนิกร 21 สิงหาคม 2488)

และสาเหตุอีกประการหนึ่ง น่าจะสืบเนื่องมาจากการที่บุคคลเหล่านี้มิได้ถูกชักชวนเข้าร่วมในการจัดตั้งหน่วยงานใต้ดิน ดังนั้นเมื่อสงครามยุติลง บทบาทของแกนนำเสรีไทยระดับหัวหน้าหน่วยพลพรรค อาทิ เตียง จำลอง ทองอินทร์ ผู้ซึ่งปรากฏตัวอย่างออกมา อย่างชัดเจนว่าเป็นหัวหน้าเสรีไทยสายต่างๆ และยังเป็นผู้ประสานงานกับกองกำลังของ ฝ่ายสัมพันธมิตรที่เข้าไปดำเนินการปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นและปล่อยเชลยศึกชาวต่างประเทศที่ ถูกขังกระจายอยู่ตามต่างจังหวัด ซึ่งในการดำเนินการข้างต้นนั้นเป็นการสร้างชื่อเสียงให้ กับหัวหน้าหน่วยงานใต้ดินเหล่านี้มาก โดยเฉพาะที่ควรกล่าวถึง คือ ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีสมาชิกสภาเป็นจำนวน 4 คนนั้น ทองอินทร์ไม่ได้ชักชวนเตียง, พง และขุนบุรีส การกิตติคดีเข้าร่วมด้วย สำหรับขุนบุรีสการกิตติคดี เป็นที่เข้าใจได้ เพราะทั้งสองเคยขัดแย้งมาแล้วในกรณียึดบพเฉพาะกาลปี 2483 แต่สำหรับ เตียง และพองนั้นจริงๆแล้วรู้ ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับหน่วยเสรีไทยในจังหวัดของตนเองอยู่บ้างแต่ไม่ได้เข้าร่วมด้วย ทองอินทร์เพิ่งจะยอมให้เตียงเข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยด้วยในช่วงปลายสงครามแล้ว เพราะเห็นแก่ความเป็นเพื่อนกันมาก่อน (สัมภาษณ์ โทนี่ ชัมภรัตน์) ดังนั้นเมื่อปรากฏชัด เจนว่า "ทองอินทร์ได้หันเข้าไปฝากใฝ่มอบตัวเป็นลูกศิษย์ของนายปรีดี พนมยงค์ แล้วก็ได้รับความไว้วางใจจากนายปรีดี พนมยงค์เป็นพิเศษ" (ปลาทอง 2508 : 84) เตียงจึงปลีกตัวออกและหันไปให้การสนับสนุนนายควงแทน (น.85)

นอกจากนี้การปรากฏตัวของกลุ่มพันธมิตรต่างๆในขบวนการเสรีไทย น่าจะเป็น อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สถานการณ์การเมืองภายในของไทยอยู่ในสภาพไม่มั่นคงนักเมื่อ ม.ร.ว.

เสนีย์ ปราโมช เดินทางเข้ามาถึงใหม่ฯ ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงที่ไทยกำลังถูกกดดันจาก อังกฤษให้ส่งคณะทูตไปเจรจายุติสถานะสงครามด้วย ม.ร.ว.เสนีย์ ถึงกับกล่าวว่า

...เมื่อข้าพเจ้ามาถึงพระนครยังไม่ทันจะได้มีการจัดตั้งรัฐบาล อังกฤษได้มา เร่งรัดให้ส่งคณะทูตไปเจรจากับแคนดิอิก นี่จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เราต้องจัดตั้ง รัฐบาลขึ้นโดยรีบร้อน เพื่อมอบอำนาจให้คณะทูตไปเจรจากับอังกฤษ ประจวบ กับเวลานั้นการเมืองภายในเมืองไทยกำลังอลเวง ข้าพเจ้าในฐานะหัวหน้า รัฐบาลก็ยังไม่รู้จักว่าใครเป็นใคร พวกเสรีไทยภายในประเทศเกิดตั้ง ข้อรังเกียจกันเอง ถวิลและทองอินทร์รังเกียจหลวงอดุลฯ ไม่ยอมเข้าร่วม รัฐบาลด้วย ฝ่ายทหารก็กรุ่นๆ เพราะรังเกียจเสรีไทย และกลัวว่าจะถูกปลด พอตั้งรัฐบาลเสร็จ ประชาชนที่เป็นกลางก็ประณามว่าใช้ไม่ได้... (ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช 2511 : 10)

เพราะฉะนั้นการที่ทองอินทร์เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยโดยเป็นกลุ่มที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของปรีดี พนมยงค์ ทำให้ทองอินทร์มีอำนาจทางการเมืองมากขึ้นโดยเป็น แกนนำของกลุ่มสมาชิกที่ให้การสนับสนุนรัฐบาลเสรีไทยชุดต่างๆตั้งแต่ชุดนายควง อภัยวงศ์ ครั้งแรก - ชุดนายทิว บุณยเกตุ - ชุด ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และทองอินทร์เองก็ได้รับการแต่งตั้งเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีร่วมในรัฐบาลทุกชุด * สภา

สมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ชุดแรก (1 ส.ค.2487-17 ส.ค.2488) ทองอินทร์ได้รับแต่งตั้งเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีเมื่อ 5 กันยายน พ.ศ.2487 ต่อมาในสมัย รัฐบาลนายทิว บุณยเกตุ (1 ก.ย.-17 ก.ย.2488) ยังคงเป็นรัฐมนตรีลอย และสมัยรัฐ บาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช (17 ก.ย.2488-24 ม.ค.2489) ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี เมื่อ 14 ตุลาคม พ.ศ.2488 (ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์ 2517:442, 470-471 และ 488)

กลุ่มสมาชิกที่เคยเป็นพันธมิตรร่วมล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยกันมา แต่มิได้ร่วมงานในขบวนการเสรีไทยไม่พอใจ และเมื่อความขัดแย้งระหว่างผู้นำส่วนกลางปรากฏตัวชัดเจนขึ้นในปัญหาว่าด้วยการเจรจาเพื่อยุติสถานะสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร และการปรับปรุงระเบียบทางการเมืองเพื่อฟื้นฟูให้ระบอบประชาธิปไตยมีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้นนั้น ทำให้สมาชิกกลุ่มหลังหันไปสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ แทน

สภาพการเมืองภายในของไทย เมื่อ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เดินทางเข้ามาถึงใหม่ชานั้น นอกจากรัฐบาลจะต้องเผชิญกับแรงกดดันจากอังกฤษที่เร่งรัดให้รัฐบาลส่งคณะทูตไปเจรจาแล้ว เรื่องราวเกี่ยวกับข้อเสนอ 21 ข้อ ที่รัฐบาลและสภาฯพิจารณากันอย่าง เป็นความลับมาตั้งแต่เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2488 (ดูที่ รงส. 18, 19 พ.ศ. 2488 สามัญ) ได้แพร่หลายออกไปถึงวงการภายนอก ทำให้เกิดการก่อกวนของชาวจีนตามย่านชุมชนต่าง ๆ และรัฐบาลเองก็ประสบกับกระแสการคัดค้านในสภา เนื่องจากสมาชิกต่างมีความเห็นว่าประเทศไทยไม่สมควรจะต้องรับบาปมากถึงขนาดนั้น เพราะไทยมิใช่ประเทศผู้ก่อสงคราม (รงส. 23/2488 สามัญ) ดังนั้น เมื่อรัฐบาลได้จัดส่งคณะผู้แทนอันมี ม.จ. วิวัฒนไชย ไชยยันตร์ เป็นหัวหน้าออกไปเจรจา หลักการที่คณะทูตชุดนี้ได้รับมอบหมายจึงอยู่ในลักษณะ "เมื่ออังกฤษเรียกร้องมาอย่างไร ให้ประวิงไว้ก่อน" (ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช 2511:10)

ก่อนที่ทั้งสองฝ่ายจะมีการเจรจา รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ได้นำเรื่องที่ว่ารัฐบาลจะบริจาคว่าให้สหประชาชาติเดือนละสองหมื่นตัน เป็นเวลา 1 ปี รวมเป็น 240,000 ตัน โดยเป็นการให้เปล่า เข้าเสนอขอความเห็นชอบจากสภาฯ โดยรัฐบาลเห็นว่าถ้าไทยเป็นฝ่ายให้เองแล้วจะทำให้การเจรจาดีขึ้นและจำนวนข้าวที่เสนอให้ก็อยู่ในจำนวนที่ไทยพอจะบริจาคว่าให้ได้ เกี่ยวกับเรื่องนี้ ถึงแม้ว่า สภาฯ จะลงมติเห็นชอบอย่างพร้อมเพรียงกัน แต่เนื่องจากสมาชิกยังเป็นห่วงว่าชาวนาจะได้รับความเดือดร้อนและรัฐบาลอาจประสบปัญหางบประมาณ ประการสำคัญ สมาชิกฝ่ายคัดค้านสัญญา 21 ข้อ มาแต่ต้น คือ พัน สุพรรณสาร , เปี่ยม บุญยโชติ และใหญ่ ศวิตชาติ ต่างเห็นว่า ถ้ารัฐบาลจะบริจาคว่าแล้ว การเจรจาว่าจะต้องดีกว่า 21 ข้อที่แล้วมาและจะต้องอย่าทำให้ต่างชาติเห็นว่า รัฐบาลไทยกำลัง "เล่น

โปลิซึลกูไม่" จึงอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การลงมติเห็นชอบของสมาชิกยังอยู่ในลักษณะ ต้องให้ความเห็นชอบเพราะความจำเป็น เพราะไม่มีทางเลือกอื่น (รงส. 24/2488 สามัญ)

เมื่อทางอังกฤษทราบเรื่องที่ไทยจะบริจาคข้าว 240,000 ตัน การประชุมกัน ระหว่างคณะทูตของสองฝ่ายที่มีขึ้นเป็นครั้งแรกในวันที่ 25 กันยายน อังกฤษได้เสนอหัวข้อ ความตกลงใหม่เพิ่มจากข้อ 21 เป็น 51 ข้อ พร้อมกับกำหนดให้ไทยบริจาคข้าวเพิ่มขึ้นเป็น จำนวน 1.5 ล้านตัน และเห็นว่าข้อความตกลงที่จะกระทำกันนั้น ทางอังกฤษถือว่าเป็นข้อ เสนอต่ำที่สุดที่จะเปลี่ยนแปลงในหลักการสำคัญไม่ได้ ข้อเสนอนี้ของอังกฤษดังกล่าวทำให้ฝ่ายไทยเห็นว่า "อังกฤษจะเอาเมืองไทยเป็นเมืองในอารักขา" (ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช 2511:11) และยิ่งกว่านั้นอังกฤษยังเพิ่มแรงกดดันต่อไทยมากขึ้นด้วยการนำกลุ่ม ประเทศในเครือจักรภพ เช่น อินเดีย เข้าร่วมเจรจา แต่หลังจากทั้งสองฝ่ายได้มีการ เจรจากันเป็นครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 29 กันยายนแล้ว สถานการณ์มีความตึงเครียดมากขึ้น จนถึงขั้นไม่มีการประชุมระหว่างผู้แทนทั้งสองฝ่ายอีก เพราะต้องรอคำสั่งรัฐบาล (ดูเพิ่มเติมที่ กนต์ธีร์ ศุภมงคล 2527 : 211 - 230)

ขณะที่คณะทูตกำลังเจรจา ภายในประเทศ รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เริ่มดำเนินการกับฝ่ายจอมพลป. พิบูลสงคราม ด้วยการเสนอร่าง พระราชบัญญัติอาชญากร สงครามต่อสภาฯ กฎหมายฉบับนี้มีความสำคัญทั้งในแง่การเมืองระหว่างประเทศ และการ เมืองภายในประเทศ เนื่องจากเป็นกฎหมายที่ออกมาเพื่อป้องกันมิให้คนไทยผู้ตกอยู่ในข่าย อาชญากรสงครามต้องถูกนำตัวไปขึ้นศาลของฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งจะมีความหมายว่าประ เทศไทยเป็นผู้แพ้สงครามจริงๆ และยังเป็นการเสียเอกราชทางการศาลด้วย ดังนั้น ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี จึงเสนอเรื่องนี้ต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า "มีกฎหมาย อาชญากรสงครามของเราเองดีกว่า ไม่ต้องให้คนของเราไปขึ้นศาลต่างประเทศ ไม่ ต้องให้เสียเสรีภาพทางการศาล" (อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหวน 2520 : 420 - 421) ส่วนในแง่การเมืองภายในประเทศ นอกจากกฎหมายฉบับนี้จะมิตผลเป็นการทำลายชื่อเสียงเกียรติยศทางการเมืองของฝ่ายจอมพล ป.แล้ว ความขัดแย้งระหว่างสภาผู้แทน

ราชกรับกับกรมการและรัฐบาลในการพิจารณาร่างกฎหมายฉบับนี้ในวาระ 2 และ 3 ทำให้รัฐบาลใช้เป็นข้ออ้างนำมาสู่การยุบสภา (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532 : 174) อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาความขัดแย้งระหว่างสมาชิกกับกรมการ ควบคู่ไปกับการศึกษาความแตกแยก และการแข่งขันระหว่างกลุ่มทางการเมืองที่กำลังก่อตัวขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันแล้ว อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า สาเหตุของความขัดแย้งดังกล่าวเป็นผลมาจากแต่ละฝ่ายมีแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินการแก้ไขสถานการณ์ของประเทศภายหลังจากสงครามแตกต่างกัน

พิจารณาเฉพาะพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม ในทัศนะของรัฐบาล ปัญหาอาชญากรรมเช่นเรื่อง "เรากำลังเจรจากับเมืองต่างประเทศ ซึ่งไม่ใช่หลักกฎหมายธรรมดา การเมืองต่างประเทศนั้นเป็นกฎหมายผสมด้วยกำลังอำนาจ เพราะฉะนั้นขอให้ท่านเข้าใจข้อนี้ดี" จะเอาหลักกฎหมายแท้ๆ ไปใช้ไม่ได้..." (รงส. 23พ2488 สามีญ : 908X เพราะฉะนั้นในการร่างกฎหมาย นอกจากรัฐบาลจะยึดหลักการของแจ๊คสัน ประธานศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกา ผู้ซึ่งเสนอความเห็นเรื่องการจัดการกับอาชญากรรมสงครามต่อประธานาธิบดีไว้ 3 ข้อใหญ่ๆ คือ ผู้เข้าร่วมสงครามโดยสมัครใจ ละเมิดกฎหมายหรือจารีตประเพณีในการทำสงครามและผู้กระทำการละเมิดต่อมนุษยธรรมแล้ว รัฐบาลยังได้นำเอาความผิดตามพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พ.ศ.2488 เข้ามารวมไว้ด้วย โดยมีเหตุผลว่า เพื่อให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ภายใน และที่เอากฎหมายข้างต้นมารวมไว้ ดังปรากฏในมาตรา 3 อนุมาตรา 4-6 นั้น ก็เพราะรัฐบาลเห็นว่า เบื้องการกระทำของผู้ที่นอกจากจะไม่ต่อสู้กับญี่ปุ่นผู้บุกกรุกแล้ว ยังมีการช่วยเหลือต่อไปอีกด้วยประการต่างๆ ซึ่งเป็น "การกระทำที่หนักกว่าฝ่ายศัตรูเข้าเมืองเสียอีก" และกฎหมายประเภทนี้จำเป็นจะต้องเป็นกฎหมายย้อนหลัง เพราะต้องการเอาตัวบุคคลผู้กระทำผิดในระหว่างสงครามมาลงโทษ (รงส. 28/2488 สามีญ)

ก็เมื่อรัฐบาลเสนอร่างพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงครามต่อสภาฯ ในวาระแรก สมาชิกสภาฯมิได้มีข้อโต้แย้งอันใด ทั้งยังลงมติรับหลักการด้วยคะแนนเป็นเอกฉันท์ คือ 75

ต่อ ๒ (รงส. 25/2488 สามัญ) แต่เมื่อคณะกรรมการวิสามัญที่สภาตั้งขึ้นนำร่างไปพิจารณาปรากฏว่ากรรมการมีความคิดเห็นไปเป็น 2 ทาง กรรมการฝ่ายข้างน้อย อันมี พัน สุพรรณสาร, สุวิชช พันธ์เศรษฐ และเอี่ยม สุภาพกุล ไม่พอใจในร่างที่คณะกรรมการและผู้แปรญัตติแก้ไข พันและสุวิชช ถึงกับขอลาออก เนื่องจากเห็นว่าหลักการของ แจ็คสัน เป็นแต่ความเห็นที่เสนอต่อประธานาธิบดีเท่านั้น ยังมีได้ออกมาเป็นกฎหมาย แต่ปรากฏว่ารัฐบาลกลับรับเอามาและกรรมการยังมีการแปรญัตติเพิ่มเติมออกไปอีกอย่างมากมาย ประเด็นที่กรรมการฝ่ายข้างน้อยไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งได้แก่ การผิดหลักนิติศาสตร์ การกระทำที่ถูกต้องเป็นอาชญากรข้อสุดท้าย (มาตรา 3 ข้อ 6) ซึ่งครอบคลุมไปถึงผู้ทำการขัดขวาง การทำงาน การดำเนินงานของผู้ต่อต้าน และการที่กรรมการเปลี่ยนศาลที่จะเป็นผู้พิจารณาคดี จากศาลฎีกา ที่รัฐบาลเสนอมาเป็นศาลพิเศษที่เรียกว่าศาลประชาชน แนวคิดโดยรวมของกรรมการฝ่ายข้างน้อย ซึ่งจะได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาส่วนหนึ่ง อาทิพระยาศรัทธมราษ, โชติ คุ้มพันธ์, คิริ บำเพ็ญอยู่, เลื่อน พงษ์โสภณ และทองเปลว ชลภูมิ กลุ่มนี้เห็นว่าอาชญากรที่แท้จริงควรจะเป็นผู้ริเริ่มทำสงครามทั้ง 3 ชาติ คือ ญี่ปุ่น อิตาลี และเยอรมัน ส่วนประเทศไทยเป็นเพียงผู้เคราะห์ร้ายปลายเหตุ ซึ่งได้เคยแสดงเจตนาต่อต้านผู้รุกรานจริงๆมาแล้ว แต่รัฐบาลเป็นผู้สั่งให้หยุดรบเอง ฉะนั้น ถ้าจะเอาผิดก็ควรเอาแต่รัฐบาลชุดนั้น บุคคลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน ไม่ควรจะขยายความผิดดังกล่าวออกไปถึงประชาชนที่นำไปตามทีรัฐบาลมุ่งหมายให้ทำทั้งโดยตรง หรือโดยอ้อม และถ้าเอาตามที่คณะกรรมการเสนอมา จะกลายเป็นว่าประเทศไทยนำลัทธิเผด็จการมาใช้กับผู้แพ้สงครามจริงๆ

ส่วนกรรมการฝ่ายข้างมากรวมทั้งผู้แปรญัตติ อันได้แก่ พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ ประธานกรรมการ, ถวิล อุดล, ทองอินทร์ และผู้สนับสนุน เช่น สงวน ตูลารักษ์ เตียง คิริจันทร์, ฝั่ง ศรีจันทร์ ได้พยายามชี้แจงเหตุผลซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดของกลุ่มนี้ว่า ต้องการให้กฎหมายฉบับนี้ออกมาเพื่อหาบุคคลที่จะต้องมารับผิดชอบโดยตรงในการนำประเทศไทยไปในทางที่ผิด ซึ่งปรากฏในคำกล่าวของทองอินทร์ที่ว่า

...สำหรับบุคคลที่ได้กระทำผิดตามรูปกฎหมายที่เบี๋ยอยู่ นี้ ถือว่าเป็นบุคคลที่ใน
 ครั้งหนึ่ง ได้มีเจตนาติดต่อบ้านเมือง แต่ทว่าการใช้สายตาก็ไม่ถูกต้องได้นำ
 ประเทศเข้าไปสู่ความล่มจม ซึ่งประชาชนทั้ง 18 ล้านต้องรับผิดชอบในทรัพย์สิน
 และชีวิตร่างกาย บุคคลนั้นก็ควรต้องรับผิดชอบ สำหรับบุคคลที่รับผิดชอบนั้นก็ควรจะ
 ภูมิใจว่าตนได้กระทำหน้าที่ต่อประเทศชาติ บ้านเมือง แต่ต้องรับผิดชอบในหน้าที่การ
 งานเท่านั้น... (1148-1153)

นอกจากต้องการหาตัวผู้รับผิดชอบในการนำประเทศชาติไปสู่ความเสียหายดังที่
 เป็นมา กรรมการฝ่ายข้างมากยังต้องการให้กฎหมายฉบับนี้เป็นหลักประกันมิให้เกิดการ
 ปกครองระบอบเผด็จการขึ้นได้อีกในอนาคต และต้องการให้เป็นกฎหมายที่ออกมาเพื่อปก
 บังผลประโยชน์ของประเทศชาติทั้งในเหตุกามณ์เฉพาะหน้าที่กำลังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ
 และป้องกันเหตุที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นจึงปรากฏว่ากรรมการได้ให้เหตุผลในการ
 แก้ไขร่างพระราชบัญญัติในแต่ละประเด็นว่า

"การปกครองระบอบเผด็จการทำนองลัทธินาซีและฟาสซิสต์" ในความหมายของ
 กรรมการและผู้สนับสนุนให้คงบทนี้ไว้ ได้แก่ "ระบอบเผด็จการซึ่งนำไปสู่ความเป็นภัยต่อ
 ความสงบเรียบร้อยของราษฎรหรือของประเทศ ก็คือระบอบทำนองลัทธินาซีหรือฟาสซิสต์ที่
 เขาเรียกกันทั่วไป" ส่วนบุคคลประเภทที่จะเข้าข่ายอาชญากรตามข้อ 5 ซึ่งว่าด้วยผู้ที่ "
 กระทำการโดยสมัครใจ เข้าร่วมมือกับผู้ทำสงครามรุกราน" สงวน ตุลารักษ์ และ
 ทองอินทร์ได้อธิบายว่า คือบุคคลที่สหประชาชาติเรียกว่า "แอคทีฟ แอสซิสแตนซ์ (Active
 Assistance)... เราแปลเป็นภาษาไทยว่า เป็นการฝึกฝั เป็นพวกแอคทีฟ ได้เอาใจใส่
 เอาจริงเอาจัง ร่วมมือกับผู้ก่อสงครามรุกรานอย่างเต็มที่ทีเดียว ต้องการให้เขาชนะ
 สงครามอย่างเต็มที่" (: 1182) หรือเป็น "บุคคลหนึ่งบุคคลใดที่มีจิตฝึกฝัเป็นพิเศษเพื่อ
 ให้กิจการในทางด้านทหารของฝ่ายทำสงครามรุกรานนั้นได้เป็นประโยชน์อันแท้จริง"
 (: 1180-1181) บุคคลประเภทที่ทองอินทร์กล่าวถึง จริงๆแล้วคือ บุคคลที่ติดต่อดำขายกับ

ฝ่ายญี่ปุ่นที่ไม่ได้ดำเนินการค้าขายตามธรรมดา แต่เป็นพวกที่ทองอินทร์กล่าวว่า "แทนที่จะมีการซื้อขายกันในราคาตลาดตามปกติ แต่บุคคลเหล่านี้ได้กว้านซื้อข้าวหรือสินค้าอื่นๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ราคาสินค้านั้นได้ถีบตัวสูงยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก่อให้เกิดความยากลำบากแก่ประชาชนพลเมืองทั่วไป... ถ้าปล่อยไว้บุคคลเหล่านี้ซึ่งมิได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประเทศชาติฝ่ายเดียวเท่านั้น ยังได้ก่อความเดือดร้อนให้แก่การเศรษฐกิจภายในประเทศ ทำให้การทำงานไม่เป็นล่ำเป็นสัน... เพราะฉะนั้นควรจะได้ทำการปราบปรามบุคคลเหล่านี้" (ร: 1180-1182)

ชนิดของ "ศาล" ที่จะเป็นผู้พิจารณาคดี เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีการโต้แย้งกันมาก ตามร่างเดิมของรัฐบาลกำหนดให้ใช้ศาลฎีกา ฝ่ายกรรมาธิการคือ ถวิล อุดล ได้ขอแปรญัตติว่าไม่ควรเอาคดีนี้ขึ้นศาลยุติธรรม โดยมีเหตุผลว่าคดีนี้ศาลอาจต้องพิจารณาไม่เฉพาะผู้ต้องหาที่เป็นคนไทย อาจมีชาวต่างชาติรวมอยู่ด้วย คดีอาชญากรรมสงครามก็เป็นคดีการเมือง ฉะนั้นเพื่อป้องกันข้อครหาที่อาจมีขึ้นได้ว่าศาลฎีกาเล่นการเมืองจึงควรมีสศาลเฉพาะ แต่มีใช้ศาลพิเศษ กรรมาธิการและรัฐบาลจึงได้มีการตกลงกันและเห็นควรตั้งเป็นศาลประชาชน โดยสภาเป็นผู้ตั้ง ทั้งนี้ถวิลอธิบายเหตุผลที่สมควรตั้งศาลประชาชนไว้ 3 ประการคือ

1. ผลแห่งการกระทำของผู้เป็นอาชญากรรมสงครามเป็นที่ประจักษ์ทั่วโลกทั่วทั้งประเทศ ไม่เหมือนกับศาลพิเศษซึ่งได้ละสายคดีที่แล้ววมา"
2. ศาลประชาชนก็เป็นศาลที่ให้ความเป็นธรรมไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าศาลยุติธรรมในสาระสำคัญคือ ศาลนี้ยอมให้มีทนายว่าต่างคดีได้
3. ในการที่จัดตั้งศาลขึ้น โดยผ่านความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรนั้น" ย่อมแสดงให้เห็นประชาชนหรือชาวโลกเห็นว่าสภาผู้แทนราษฎรของเราเป็นสภาที่บริสุทธิ์ ศาลที่จัดตั้งขึ้นโดยสภาผู้แทนราษฎรนั้นก็ย่อมเป็นผู้ที่บริสุทธิ์ เช่นกัน"

จึงอาจกล่าวได้ว่า พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงครามในทัศนะของกรรมาธิการฝ่ายข้างมากและฝ่ายรัฐบาลต้องการให้ผู้ที่ถูกอยู่ในขาสอบอาชญากรรมสงครามที่เป็นคนไทยไม่ต้องถูกนำตัวไปขึ้นศาลของฝ่ายสหประชาชาติ อันจะเป็นการแสดงให้เห็นว่าไทยเป็นประเทศผู้

เข้าร่วมสงครามและแพ้สงครามเช่นเดียวกับกลุ่มประเทศอักษะ ทั้งยังเป็นการเสียเอกราชทางการศาลด้วย ขณะเดียวกันก็ต้องทำให้กฎหมายฉบับนี้ เป็นเครื่องยืนยันว่าประเทศไทยไม่ปรารถนาที่จะให้มีการปกครองระบอบเผด็จการขึ้นอีก และยังเป็นเครื่องยืนยันความชอบธรรมของสภาผู้แทนราษฎรในทางการเมืองระหว่างประเทศด้วย (เนื่องจากสหประชาชาติยังมองว่าสภาก็เป็นอาชญากรสงคราม)

อีกประการหนึ่ง การที่เป็นกฎหมายที่ใช้จัดการกับคดีอาชญากรภายในประเทศ กฎหมายฉบับนี้จึงยากที่จะหลีกเลี่ยงการเข้าไปเป็นเครื่องมือในความขัดแย้งของกลุ่มทางการเมืองต่างๆ ได้แน่ ฉะนั้นฝ่ายเสรีไทยที่สนับสนุนปรีดีโดยเฉพาะกลุ่ม "ปีกซ้าย อาทิ สงวน ตุลารักษ์, จรูญ สิบแสง, ถวิล อุดล, เตียง คิริจันทร์และทองอินทร์ เป็นต้น จึงดูคล้ายกับจะต้องใช้กฎหมายฉบับนี้จัดการกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงคราม มิให้กลับขึ้นมาใช้อำนาจได้อีก อย่างไรก็ตามก็ตีบุคคลเหล่านี้ก็มุ่งหมายที่จะใช้กฎหมายอาชญากรสงคราม เข้าปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่ราษฎรด้วย โดยต้องการหาตัวผู้กระทำความผิดรื้อนทางเศรษฐกิจแก่สังคมมาลงโทษและเป็นการป้องกันทางอ้อมมิให้มีปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นอีก (ดู สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532 : 176-178) ซึ่งเป็นฝ่ายสนับสนุนจอมพล ป. อย่างไรก็ตามก็ตีบุคคลเหล่านี้มุ่งหมายที่จะใช้กฎหมายอาชญากรสงคราม เข้าปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่ราษฎรด้วย โดยต้องการหาตัวผู้กระทำความผิดรื้อนทางเศรษฐกิจแก่สังคมมาลงโทษและเป็นการป้องกันทางอ้อมมิให้มีปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นอีก

แต่เนื่องจากสภาผู้แทนราษฎรได้แสดงความเห็นคัดค้านร่างฯ ที่กรมการทะเบียนในวาระ 2 - 3 นี้มาก (ดู รงส. 28/2488 สามัญ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างคณะกรรมการกับสมาชิก คือ กลุ่มของพินและสุวิชัยซึ่งทั้งสองได้ตั้งตนเป็นฝ่ายค้านมาตั้งแต่มีการเปลี่ยนรัฐบาลเป็นชุดนายทวี บุญยเกษตรแล้ว จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลไม่แน่ใจว่าจะได้รับเสียงสนับสนุนจากสภาแค่ไหน ถ้าการเจรจาเพื่อยุติสถานะสงครามทวีความตึงเครียดมากขึ้นอีกเรื่อยๆ (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532 : 178-180) ดังนั้นเมื่อรัฐบาลนำปัญหาการเจรจายุติสถานะสงครามกับอังกฤษที่กำลังประสบปัญหาการ

ประชุมหยุดชะงักถึงขั้นไม่มีการประชุมระหว่างผู้แทนทั้งสองฝ่ายอีก (หรือที่เรียกว่า Dead Lock) เสนอต่อสภาในการประชุมครั้งถัดมา (รงส. 29/2488 สามัญ) ถึงแม้ว่าสภาจะลงมติมอบอำนาจให้รัฐบาลดำเนินกมร. เจรจาและอนุมัติให้รัฐบาลบริจาคข้าวเพิ่มขึ้นเป็น 1.5 ล้านตัน แต่กระแสการคัดค้านที่เป็นไปอย่างรุนแรงของกลุ่มฝ่ายค้านในสภาซึ่งมุ่งโจมตีในประเด็นที่ว่า ขบวนการเสรีไทยได้ไปมีข้อตกลงอะไรไว้กับสหประชาชาติ และแม้แต่สมาชิกฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลเองก็ไม่เห็นด้วยที่รัฐบาลจำเป็นต้องยอมเซ็นสัญญาที่มีผลเหมือนกับว่าไทยเป็นฝ่ายแพ้ รัฐบาลจึงตัดสินใจยุบสภา "ทั้งนี้เป็นที่เข้าใจได้ว่ารัฐบาลกระทำเพื่อป้องกันความยุ่งยากทางสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างการเจรจากับฝ่ายอังกฤษในขั้นต่อไป" (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532 : 183)

ความจริงแล้วกระแสที่ผลักดันให้มีการยุบสภามาจากฝ่ายนายปรีดีมากกว่าจะเป็นการตัดสินใจของ ม.ร.ว.เสนีย์ โดยถวิล อุดลได้แสดงความคิดเห็นของตนเองไว้ตั้งแต่ครั้งแรกที่รัฐบาลเสนอเรื่องต่อที่ประชุมแล้วว่า สิ่งที่อังกฤษเสนอมานั้น "แสดงให้เห็นว่าเขาเจรจากับเราในฐานะฝ่ายแพ้แล้ว ข้าพเจ้าสมัครใจให้เขาตราทัพเข้ามายึดเอาเมืองไทยไปเสียดีกว่า... เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเสนอรัฐบาลตามความคิดเห็นของตนเองว่าจงแข็งต่อไปอีก ถ้าเขาไม่ยอม รัฐบาลลาออก ยุบสภานี้" (รงส.29/2488 สามัญ : 1252) และเมื่อมีการตั้งกรมการวิสามัญไปพิจารณา หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นแกนนำในการเสนอให้รัฐบาลหาทางออกด้วยการยุบสภาเพื่อมิให้ชาติต้องรับภาระหนักเกินควร ปีแรก ม.ร.ว.เสนีย์ไม่เห็นด้วย แต่ในที่สุดก็ยอมรับว่าการยุบสภาเป็นวิธีหนึ่งที่ยังประโยชน์ให้หลายประการทั้งในส่วนที่เป็นการเจรจากับอังกฤษ ซึ่งดำเนินไปจนเสร็จในต้น

เดือนมกราคม 2489 และในส่วนที่เป็นการจัดการกับปัญหาอาชญากรรมสงครามภายในประเทศ (ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมทย์ 2511: 16-21)

ความเคลื่อนไหวเพื่อฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตย เริ่มมีการดำเนินการมาตั้งแต่ ปลายสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ครั้งแรก (ดู รงส. 4/2488 สามัญ) แต่เนื่องจาก ภาวะสงครามยุติลง ทำให้ทุกฝ่ายจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเจรจายุติสถานะสงคราม กับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ขณะเดียวกันความล่าช้าอีกประการหนึ่ง ก็เนื่องมาจากการถกเถียงกันภายในคณะกรรมการวิสามัญด้วย* ที่ยังตกลงกันไม่ได้ว่าสภา ตาม รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ควรมีสภาเดียวหรือสองสภา กรรมการชั้นผู้ใหญ่ต้องการจะให้ มีสองสภาเอาไว้ก่อนและการประชุมซึ่งมีขึ้นเพียงสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ก็มักเกิดปัญหาว่า กรรมการมาประชุมไม่ครบ ทองอินทร์จึงเสนอญัตติด่วนขอให้สภากำหนดเวลาให้คณะกรรมการวิสามัญ ส่งรายงานให้สภาทราบภายใน 30 วัน เพื่อไม่ให้การทำงานของ คณะกรรมการต้องล่าช้าออกไป เนื่องจากในเวลานั้นอายุสภาใกล้จะหมดลง แต่สภา

* คณะกรรมการวิสามัญ ชุดแรกมีจำนวน 27 คน สภาเลือกตั้ง 15 คน ได้แก่ เสียง ไชยกาล, พระยาวิฑูรธรรมพิเนต, พล.แสนสระดี, สุวิชัย พันธเศรษฐ, โชติ คุ่มพันธ์, เขมชาติ บุณย์รัตนพันธ์, ชิด เวชประสิทธิ์, ร.ท.ประจวบ มหาจันทร์, ขุนสุคนธ์วิทศึกษากร, ทองเปลว ชลภูมิ, แก้ว สิงหะเชนทร์, ร.ท.อุต นิตยสุทธิ, ใหญ่ ศรีตชาติ, ฟื้น สุพรรณสาร และเฉลา เตาลานนท์ ส่วนกรรมการวิสามัญที่ รัฐบาลเป็นผู้เสนออีก 12 คน ได้แก่ เจ้าพระยาศรีธรรมธิเบศร์, พล.ต.อ.อดุลย์ อดุล เดชจรัส, พระยาอรรณการิย์นิพนธ์, พระยามานวราชเสวี, ดิเรก ชัยนาม, พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยาการ, พินาญ บุลยง, เตือน บุนนาค, หลวงเกรียงศักดิ์พิพิต, พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวัน, หลวงจำรูญเนติศาสตร์ และทวี บุญยเกตุ (สิริรัตน์ เรื่องวางษ์วาร 2521: 168-169 และ รงส. 4/2488 สามัญ : 242)

ไม่เห็นด้วย ญาติของทองอินทร์จึงตกไป (รงส. 4/2488 สามัญ)

ต่อมาเมื่อรัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ประกาศยุบสภาในเดือน ตุลาคม พ.ศ.2488 จึงมีผลทำให้คณะกรรมการวิสามัญที่พิจารณาปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญหมดวาระลงด้วย เพื่อให้งานต่อเนืองรัฐบาลจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง "เพื่อดำเนินการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่" ประกอบด้วยพระยามานวราชเสวี เป็นประธาน มีนายพิชานู บุลยง พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เตือน บุนนาค ถวิล อุดล และไพโรจน์ ชัยนาม ขณะที่คณะกรรมการกำลังยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่อยู่นั้น นายปรีดี ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการสำคัญเพื่อให้คณะกรรมการยึดเป็นแนวทางปฏิบัติในการยกร่างรัฐธรรมนูญใหม่ 7 ประการคือ

1. ยกเลิกสมาชิกประเภทที่ 2 ซึ่งบัญญัติไว้ในบทเฉพาะกาล
2. ยกเลิกบทบัญญัติซึ่งให้พระบรมวงศานุวงศ์อยู่เหนือการเมือง
3. สถานิติบัญญัติประกอบด้วย 2 สภา คือ สภาอาวุโส และสภาผู้แทนราษฎร
4. สภาอาวุโสประกอบด้วย สมาชิกราษฎรเลือกตั้งทางอ้อม จากผู้มีความรู้ ความชำนาญทั่วไป
5. สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วย สมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้งโดยตรง
6. คณะรัฐมนตรีให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง โดยประธานสภาผู้แทนราษฎร และประธานสภาอาวุโส ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ บุคคลที่เป็นนายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกสภาิติบัญญัติ โดยถือว่าเป็นผู้ซึ่งสมควรได้รับความไว้วางใจจากสภาฯ
7. รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกสภาอาวุโสจะเป็นข้าราชการประจำไม่ได้

เมื่อคณะกรรมการชุดนี้พิจารณาปรับปรุงแก้ไขร่างรัฐธรรมนูญตามข้อเสนอดังกล่าวแล้ว ได้ส่งให้สมาชิกสภาประเภทที่ 2 พิจารณาต่อ เนื่องจากเวลานั้นอยู่ในระหว่างการยุบสภา เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งทางสมาชิกประเภทที่ 2 ได้ตั้งกรรมการขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง ประกอบด้วย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ, พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์, ควง อกภัยวงศ์, ถวิล อุดล, พัน สุพรรณसार, พระยาวิฑูรธรรมนิเนต, และเล็ง ศรีสมวงศ์

ก่อนที่จะกล่าวถึงการเลือกตั้งภายหลังการยุบสภา ควรกล่าวด้วยว่า เสรีภาพทางการเมืองที่เปิดกว้าง ทำให้มีความเคลื่อนไหวที่ชี้ให้เห็น "เค้ากำเนิดของพรรคการเมือง" มาตั้งแต่การเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประจำเขต 1 ของกรุงเทพฯ แทนขุนสมหาริตตะคดี (โประ สมหาร) ที่จัดให้มีขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2488 (สุราษฎร์ ยี่มประเสริฐ 2532 : 36-37) เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่มีการแข่งขันระหว่างนายทองเปลว ชลภูมิ ผู้สมัครที่เป็นผู้ก่อการและเป็นเสรีไทยฝ่ายนายปรีดี กับนายโชติ คุ่มพันธ์ ผู้ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มอดีตนักโทษการเมืองโดยเฉพาะ ร.ท.จنگล ไกรฤกษ์ กับสอ เสถบุตร โดยมี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เชื้อพระวงศ์รุ่นหนุ่ม ซึ่งกำลังแข่งขันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยกับทองเปลวทางหน้าหนังสือพิมพ์ เป็นผู้ช่วยเหลือคนสำคัญ (ร.ท.จنگล ไกรฤกษ์ 2511 : 113-130) ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าโชติเป็นฝ่ายชนะ

และเมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปภายหลังการยุบสภา กลุ่มของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อันเป็นแกนนำสำคัญ คือ ร.ท.จنگล ไกรฤกษ์, โชติ คุ่มพันธ์, ม.ร.ว.นิมิตร มงคล นวรัตน์, สอ เสถบุตร, สุวิชัย นันธเศรษฐ เป็นต้น ได้ร่วมกันจัดตั้งพรรคการเมืองชื่อ "พรรคก้าวหน้า" ซึ่งเป็นพรรคการเมืองแรกสุดที่มีการประกาศตัวอย่างชัดเจนทางหน้าหนังสือพิมพ์ว่าเป็นพรรค "คณะเจ้า" (ประชามิตร 12 ธันวาคม 2488 อ้างถึงใน สุราษฎร์ ยี่มประเสริฐ 2532 : 36-37)

ทางด้านทองอินทร์ และเพื่อนสมาชิกทั้งประเภท 1 และ 2 อาทิ เดือน บุนนาค สงวน ตุลารักษ์, จรูญ สิบแสง, ถวิล อุดล, เตียง คิริจันทร์, จำลอง ดาวเรือง ชิต เวชประสิทธิ์ ทอง กันทาธรรม พิง ศรีจันทร์ ได้ร่วมกันจัดตั้งพรรคการเมืองชื่อ "พรรคสหชีพ" เมื่อแรกเริ่มก่อตั้งมี เดือน บุนนาค เป็นหัวหน้าพรรค และ สงวน ตุลารักษ์ เป็นเลขาธิการพรรค มี ม.จ.สกลวรรณากร วรธรรม ทรงเป็นที่ปรึกษาของพรรค มีนโยบายทางเศรษฐกิจไปทางสังคมนิยม (สร์คักดี งามขจรกุลกิจ 2532 : 201-203)

กลุ่มการเมืองทั้งสองต่างระดมผู้ที่มีแนวคิดไปทางเดียวกันลงสมัครรับเลือกตั้งเพื่อเข้าไปแข่งขันในวิถีทางแห่งระบอบรัฐสภาทำให้การเลือกตั้งครั้งนี้มีความคึกคักมาก โดยเฉพาะทองอินทร์นั้น นอกจากจะได้รับเลือกตั้งโดยเป็นผู้สมัครเพียงคนเดียวในเขต 3 จังหวัดอุบลราชธานีแล้ว ((2) สรอ201.35.1/4) ภายหลังจากเลือกตั้ง ทองอินทร์ยังได้รับเลือกตั้งเป็นหัวหน้าพรรคแทนเดือน บุนนาคอีกด้วย

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการเลือกตั้งที่เป็นผลมาจากการยุบสภา ทุกฝ่ายมีเวลาในการหาเสียงแค่ 90 วัน โดยที่เป็นการเลือกตั้งครั้งแรกหลังจากว่างเว้นมานานและผู้สมัครส่วนใหญ่ก็ยังมิได้สังกัดพรรค มีเฉพาะผู้สมัครบางคนเท่านั้นที่ปรากฏแนวคิดชัดเจนว่าอยู่ฝ่ายใด ผลการเลือกตั้งในครั้งนี้จึงปรากฏว่ามีสมาชิกของทั้งฝ่ายนายปรีดีและฝ่ายนิยมเจ้าได้รับเลือกตั้งไม่มากนัก แต่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างนายควง อภัยวงศ์และฝ่ายนายปรีดี ซึ่งได้ส่งนายวิลาศ โอสถานนท์ ผู้เป็นสมาชิกผู้ก่อการมาด้วยกัน ลงแข่งขันในการเลือกตั้งและความขัดแย้งระหว่างนายควงกับปรีดีในการหาเสียงเลือกตั้งตัวนายกรัฐมนตรีกายหลังการเลือกตั้ง ทำให้นายควงกับนายปรีดีหมางใจกันและกลายเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกันที่สุดในที่สุด โดยนายควงเข้าร่วมกับฝ่ายนิยมเจ้า ซึ่งได้เสียงสนับสนุนในสภาส่วนหนึ่งมาจากสมาชิก ผู้มิได้เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย และเป็นกลุ่มที่สนับสนุนนายควงมาตั้งแต่เข้าเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกแล้ว คณะรัฐบาลชุดที่ 2 ของควงจึงประกอบ

ขึ้นด้วย กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เคยถูกลดบทบาทไปในสมัยจอมพล ป. อากี พระยา
ศรีวิศาลวาจา, พระสุทธธีรธรรณมณต์, พระยาอัครราชทรงสิริ, เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร
และกลุ่มสมาชิกฝ่ายค้านในสมัยรัฐบาลเสรีไทย อันได้แก่ สุวิชัย พันธเศรษฐ, ใหญ่
ศวิตชาติ, เสียง ไชยกาล, ฟอง สิทธิธรรม, บุญเท่ง ทองสวัสดิ์, หลวงอังคณา
นุรักษ์ ส่วนพิน สุพรรณสารมิได้เข้าร่วมรัฐบาลด้วย เนื่องจากไม่ได้รับการเลือกตั้ง
(ดู ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ 2517 : 499-500)

การเมืองภายหลังการเลือกตั้ง จึงเริ่มต้นด้วยการทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านของ
กลุ่มนายปรีดี โดยเขื่อน พานิชยวิทย์, ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และเตียง ศิริขันธ์ ยื่น
ญัตติขอให้ประธานสภาตั้งประเด็นเพื่อการซักถามนโยบายรัฐบาลเป็นรายกระทรวง เพื่อมิ
ให้การซักถามของสมาชิกเข้าไปเข้ามา สาเหตุจริง ๆ แล้วน่าจะเป็นเพราะสมาชิกเหล่านี้
ต้องการทราบนโยบายอย่างชัดเจนของรัฐบาลและนโยบายของรัฐมนตรีแต่ละคน เนื่อง
จากไม่เห็นด้วยกับการเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายควงในครั้งนี (รงส. 3,4/
2489 สามัญ ชุด 4)

จากนั้นเพียงเดือนเศษ ทองอินทร์ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่าย
ของประชาชนในภาวะคับขัน พ.ศ.2489 เข้าสู่สภาฯ ถ้าพิจารณาเฉพาะร่างกฎหมาย
ฉบับนี้และบรรยากาศในการประชุมสภาฯ จะพบว่า ประการแรกเป็นการทำหน้าที่ในฐานะ
ฝ่ายนิติบัญญัติของทองอินทร์ที่ต้องการจะเสนอข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่พร้อมกับเสนอแนวทางการ
แก้ไขให้รัฐบาลทราบเพื่อนำไปปฏิบัติ ประการต่อมาเป็นการแสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจน
ว่าไม่เห็นด้วยกับการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบ "เสรีนิยม" ของรัฐบาล โดยเห็นว่า
การดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่เรียกว่า "ให้พวกพ่อค้าคุมพวกพ่อค้าเอง" เป็นการเปิด
โอกาสให้พ่อค้าใช้เสรีภาพขึ้นราคาได้ตามใจ ทำให้ราษฎรส่วนใหญ่ได้รับความเดือดร้อน
และก่อให้เกิดปัญหาให้แก่สังคม ทั้งในด้านการครองชีพ ศิลธรรม การงบประมาณของ
รัฐบาลและปัญหาช่องว่างทางชนชั้นระหว่างผู้ร่ำรวยกับผู้ยากจน ประการสุดท้าย วิธีการ

แก้ไขตามที่เสนอมาในกฎหมายฉบับนี้ เป็นการแก้ไขที่รากฐานของปัญหาทั้งหมดที่เกิดขึ้น เป็นลูกโซ่ในเวลานั้น ซึ่งได้แก่ ค่าขนส่งแพง ราคาสินค้าอาหาร เครื่องนุ่งห่มจึงต้องแพง และจึงเกิดปัญหาโจรผู้ร้าย ที่สำคัญ ผลจากการดำเนินการตามร่างกฎหมายฉบับนี้ ยังจะเป็นการทำให้บรรดาข้าหลวงประจำจังหวัด นายอำเภอ ได้เข้าไปช่วยเหลือราษฎรอย่างใกล้ชิดมากกว่าที่เป็นมาเสียที (สรุปจาก รงส. 13,14/2489 สามัญ ชุด 4)

แต่เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่า ปัญหาค่าครองชีพที่เป็นอยู่ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามเหตุการณ์ อันได้แก่ ปัญหาการคมนาคม ติมาณต์และชันพलयของสินค้าในตลาด รวมทั้งอิทธิพลทางเศรษฐกิจของต่างชาติ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเวลาในการเจรจาและยิ่งกว่านั้นการที่นายควง อภัยวงศ์เคยมีประสบการณ์โดยเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์อยู่หลายสมัย ทำให้ตระหนักถึงความรู้ความสามารถของข้าราชการที่จะต้องเป็นดำเนินการ รัฐบาลจึงยืนยันว่า "ข้าพเจ้าคิดว่าทำไม่ได้ ทำไม่ได้เพราะเหตุใด เพราะเหตุว่าเอเลียเมนต์ของเราเสีย และเราไม่มีอะไรอยู่ในมือเลยที่จะทำ เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าไม่ควรรับหลักการอันนี้" (หัด ดาวเรือง 2508 : 302)

อย่างไรก็ดีบรรยากาศในการประชุม นอกจากจะเป็นการถกเถียงในแง่ผลในทางปฏิบัติ ซึ่งฝ่ายคัดค้านกลัวว่าจะไม่ได้ผลและจะยิ่งสร้างปัญหาใหม่ขึ้นมา โดยเฉพาะตลาดมืด โดยในแง่วัตถุประสงค์ที่อยากแก้ไขปัญหภาวะเศรษฐกิจ เป็นอุดมคติที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกัน ผลการลงมติจึงปรากฏว่า สภารับหลักการด้วยคะแนน 65 ต่อ 63 นายควงจึงนำคณะรัฐมนตรีลาออก

กล่าวกันว่า การลาออกของนายควงครั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะนายควงได้พิจารณาแล้วเห็นว่า เสียสละสนับสนุนรัฐบาลในสภากับเสียงคัดค้านมีกำลังกันเสถียรภาพของรัฐบาล จึงอยู่ในฐานะไม่มั่นคงนัก ย่อมมีโอกาสที่จะถูกโค่นล้มได้ง่าย ยิ่งกว่านั้นนายควงเองก็เชื่อว่า ร่างกฎหมายฉบับนี้เป็นแผนการล้มรัฐบาลด้วย (สิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร 2521 :

224-229) แต่การลาออกของนายควงดังกล่าวในด้านหนึ่งทำให้เกิดพรรคประชาธิปัตย์ และขณะเดียวกันเป็นการเปิดทางให้กลุ่มสหชินอันมีทองอินทร์เป็นแกนนำผู้หนึ่ง ผลักดันให้ปริตติขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้เป็นผลสำเร็จ

ความจริงทองอินทร์เคยเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลชุดแรกของนายควง อภัยวงศ์แล้ว โดยเสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน เข้าสู่ที่ประชุมของคณะรัฐมนตรี แต่คณะรัฐมนตรีได้มีความเห็นว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้จะทำความยุ่งยากให้แก่ประชาชนมากกว่า และในครั้งนั้นทองอินทร์ยอมถอนร่างกฎหมายออกไป (สิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร 2521 : 227) ต่อมาเมื่อทองอินทร์ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านในสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ชุดที่ 2 ทองอินทร์จึงเสนอร่างกฎหมายดังกล่าวเข้าสู่สภาฯ เป็นผู้ตัดสินอีกครั้งว่าจะเห็นด้วยหรือไม่ ซึ่งน่าเสียดายที่นายควงเข้าใจว่า การเสนอร่างกฎหมายในครั้งนี้นั้นของทองอินทร์เป็นแผนการล้มรัฐบาล (แนวหน้า 21 มีนาคม 2489) อันที่จริงถ้าพิจารณาจากใจความสำคัญของร่างฯ และคำอภิปรายของทองอินทร์ เป็นไปได้ว่าเหตุผลที่ชักนำให้ทองอินทร์เสนอกฎหมายฉบับนี้เป็นเพราะ ประการแรก การที่เลื่อน พงษ์โสภณ (สมาชิกสภาฝ่ายรัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติควบคุมค่าเช่าในภาวะคับขัน พ.ศ. 2485 ขึ้นมาเป็นกฎหมายที่เน้นการให้ความช่วยเหลือแก่ราษฎรผู้ยากจนที่กำลังประสบปัญหาที่อยู่อาศัยทองอินทร์ซึ่งเป็นเลขานุการในคณะกรรมการวิสามัญในการร่างกฎหมายฉบับนี้จึงพิจารณาเห็นว่า "...ในการที่สภาฯ นี้ได้พิจารณาว่าร่างพระราชบัญญัติควบคุมค่าเช่าในภาวะคับขันของนายเลื่อน พงษ์โสภณไปนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกว่สภาฯ นี้ย่อมจะให้ความคุ้มครองในระหว่างบุคคลต่างอาศัยต่างชั้นกันในลักษณะที่จะให้ความเห็นอกเห็นใจในระหว่างชนที่อยู่ในประเทศโดยสม่าเสมอกันด้วย" (รงส. 13/2489 สามัญ ชุด 4) เพราะฉะนั้นเพื่อให้ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการครองชีพของราษฎรที่กำลังดิ้นรนตัวสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ นั้น "ควรจะได้จำกัดกันเสียที่" ทองอินทร์จึงเสนอว่า สมควรแก่เวลาแล้วที่รัฐบาลจะเข้าแทรกแซงควบคุมให้ค่าครองชีพเข้าสู่สภาวะที่ไม่ทำให้ราษฎรเดือดร้อนอีกต่อไป ในทัศนะของทองอินทร์ ปัญหาค่าครอง

ขึ้นที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมของรัฐบาล นายคอง อักยวงค์ ซึ่งถือหลัก "ให้พวกพ่อค้าคุมพวกพ่อค้าเอง" ทำให้มีการฉวยโอกาส ขึ้นราคาสินค้าและค่าบริการต่าง ๆ โดยไม่มีกำหนด ทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน เกิดปัญหาช่องว่างทางสังคมระหว่างคนรวยกับคนจน เกิดปัญหาโจรผู้ร้าย ปัญหาการจัดสรร งบประมาณ ซึ่งแม้ว่ารัฐบาลจะเพิ่มงบประมาณเงินเดือนช่วยข้าราชการระดับล่างหรือการ นิม့်พันธ์บัตรเพิ่มมากขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่วิธีแก้ปัญหาก็ถูกต้อง และมีแต่จะทำให้เกิดภาวะ เงินเฟ้อมากขึ้นไปอีก

การที่สภาฯ ลงมติไม่รับหลักการร่างฯ ตามที่ทองอินทร์เสนอมาด้วยคะแนน เสียงเจือกันเพียง 2 คะแนนคือ 65 ต่อ 63 และนายคองได้ลาออก เพื่อผลักดันให้นายปรีดีเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อดำเนินการโจมตีกลุ่มของนายปรีดีได้ต่อไป

จึงเป็นไปได้ว่า การที่ทองอินทร์ไม่ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลานั้น เป็นเพราะทองอินทร์ต้องการผลักดันให้ปรีดีเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมากกว่า และที่สำคัญเมื่อรัฐบาลนายคอง อักยวงค์ลาออก ร่างฯ พระราชบัญญัติค่าใช้จ่ายได้กลายเป็น จุดที่ทองอินทร์และพรรคสหชนถูกโจมตีจากฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์ ดังปรากฏในคำกล่าวให้ สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ของนายคอง อักยวงค์ เมื่อตอนลาออกว่า การที่รัฐบาลต้องลาออก ก็เพราะ "พระราชบัญญัติปักป้ายข้าวเหนียว" (นีก 25 มีนาคม 2489 อ้างถึงในสรคคคต้งามขจรกุลกิจ 2532 : 240) การนำประเด็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมของความเป็น ชาว "ลาว" หรือวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่บริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักมาใช้ในการโจมตี กลุ่มของทองอินทร์ จึงเท่ากับทำให้ข้อเสนองของทองอินทร์กลายเป็นประเด็นของการแข่งขัน อำนาจทางการเมืองไป ยิ่งกว่าจะเป็นไปในลักษณะการยอมรับฟังความเห็นของสมาชิก สภาผู้แทนราษฎรตามระบอบประชาธิปไตย

ภายหลังการลาออกของรัฐบาลควง อภัยวงศ์ ได้มีความเคลื่อนไหวจัดตั้งพรรคประชาธิปไตยขึ้น โดยเจ้าพระยาศรียรรมาธิบดี (จิตร ณ สงขลา) เป็นผู้ผลักดันคนสำคัญ ได้มีการรวบรวมสมาชิกสภา พวกที่คัดค้านกลุ่มของปรีดี อากิ โชติ คุ่มพันธ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, สอ เสถบุตร, เสียง ไชยกาล, ฟอง สิทธิธรรมใหญ่ ศวิตชาติ, ไถง สุวรรณทัต, สุวิช พันธเศรษฐ, บุญเท่ง ทองสวัสดิ์, อินทรสิงหนะตร, บุญช่วย อรรถากร, ปริญญา จุฑามาต และหลวงอังคณาธุรงค์ เป็นต้น ซึ่งปรากฏว่าสามารถรวบรวมเสียงสมาชิกประเภทที่ 1 ได้ถึง 45 คน (สุราษฎร์ ยิ้มประเสริฐ 2532 : 39) ในจำนวนนี้เข้าใจว่ามี "พรรคก้าวหน้า" ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ที่ยุบมารวมกับกลุ่มของเสียง ไชยกาล ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลอยู่ในหมู่สมาชิกสภา จากจังหวัดทางภาคอีสานเช่นเดียวกับทองอินทร์ แต่ได้ปลีกตัวออกมาโดยหันไปให้การสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์แทน (ปลาทอง 2508 : 82-85) ขณะเดียวกันก็มีสมาชิกคณะราษฎรอีกหลายคนเข้าร่วมด้วย เช่น น.อ.บุง ศุภชลาศัย, นายเล็ง ศรีสมวงศ์, นายประจวบ บุนนาค เป็นต้น

กล่าวกันว่า การที่รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ลาออกในกรณีนี้แท้จริงแล้วตามทฤษฎีทองอินทร์ซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคสหชีพจะต้องเข้าจัดตั้งรัฐบาลแทน แต่กลับปรากฏว่า ทองอินทร์ผลักดันให้ปรีดีเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยที่ตนเองปฏิเสธการเข้าร่วมในคณะรัฐบาลด้วย (หยุด แสงอุทัย 2517 : 303)

เพราะฉะนั้นความแตกแยกและแข่งขันกันเองในกลุ่มผู้นำพลเรือนที่ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น จึงส่งผลกิจการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ตลอดจนการจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศด้วย

สภาฯ ชุดใหม่เริ่มพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญที่คณะกรรมการของสมาชิกประเภทที่ 2 เป็นผู้เสนอเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 ในช่วงแรกนี้ฝ่ายพลเรือนไม่ว่าจะเป็น ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ หรือฝ่ายนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นครั้งที่ 2 ยังเห็นพ้องต้องกันในหลักการว่าต้องแก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะ ในสาระสำคัญคือ การยกเลิกบทเฉพาะกาล การแยกข้าราชการประจำออกจากฝ่ายการเมือง และให้สภานิติบัญญัติประกอบด้วยสภาสูงและสภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการวิสามัญที่สภาฯ เลือกตั้งขึ้นจึงประกอบด้วยตัวแทนจากทั้งสองฝ่ายในจำนวนเท่ากันคือ ฝ่ายนายปรีดี ที่แรกนายปรีดีเข้าร่วมโดยดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการด้วย แต่ต่อมาเมื่อเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วปรีดีลาออก และให้หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เข้ามาเป็น กรรมการวิสามัญแทน และมีดีเรก ชัยนาม, เตือน บุนนาค, ทองอินทร์ ภูริพัฒน์, เตียงศิริพันธ์, เยื่อน พานิชวิทย์, ส่วนฝ่ายนายควงมี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งรับตำแหน่ง เลขานุการของคณะกรรมการอีกตำแหน่งหนึ่ง * นอกนั้นมีเจ้าพระยาศรียุทธราชิเบศ, ม.ร.ว. เส็นีย์ ปราโมช, พระยาอรรถการีย์นิพนธ์, ปรีญา จุฑามาศ, อินทร สิงหนเนตร และกรรมการที่เหลืออีก 3 ท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายและอาจถือได้เป็น "ฝ่ายกลาง" คือมีพระยามานวราชเสวี, ม.จ.วรรณไวทยากร และนายพิชาญ บุญยง (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2531: 241)

คณะกรรมการวิสามัญชุดนี้ได้นำร่างรัฐธรรมนูญเสนอต่อที่ประชุมเป็นวาระที่ 2 ล่วงเข้าสมัยรัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งอยู่ในช่วงที่ความแตกแยกทางการเมืองระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ปรากฏตัวอย่างชัดเจน ตลอดระยะเวลาของการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญในเดือนเมษายนอาจกล่าวได้ว่า นอกจากจะแสดงให้เห็นแนวคิดของทองอินทร์เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแล้ว การที่ทองอินทร์เป็นกรรมการผู้หนึ่งในฝ่ายนายปรีดี ซึ่งได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการผลักดันร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ทำให้ทองอินทร์มีความขัดแย้งโดยตรงกับสมาชิกทั้งที่เป็นฝ่ายนายควงและสมาชิกผู้มาใหม่ การแข่งขันกันระหว่างฝ่ายนายปรีดีกับฝ่ายนายควงซึ่งจบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายนายปรีดีในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ในที่สุดจะเป็นเหตุผลส่วนหนึ่งที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายไม่อาจปรองดองกันได้อีกต่อไป

เพื่อให้เข้าใจแนวคิดและบทบาทของทองอินทร์ที่มีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ชัดเจนขึ้นควรต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจแนวคิด 2 กระแสหลักที่แข่งขันกันในช่วงเวลานั้นว่าแต่ละฝ่ายมุ่งหวังจะวางระบอบประชาธิปไตยให้เป็นไปในรูปใด การศึกษาของสรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ (2532: 215-218) ได้วิเคราะห์ไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า ฝ่ายนายปรีดี มีแนวคิดพื้นฐานต้องการกระจายอำนาจให้ประชาชนในระบอบรัฐสภา โดยกำหนดให้สมาชิกทั้งสองสภามาจากการเลือกตั้ง และให้สภาทั้งสองมีอำนาจในการควบคุมราชการแผ่นดิน ระบบสองสภาดังกล่าวจะเป็นทั้งหลักประกันมิให้รัฐบาลใช้อำนาจไปในทางเผด็จการได้อีกและสภาสูงยังเป็นเครื่องกันชนระหว่างพระมหากษัตริย์กับสภาผู้แทนราษฎร ฝ่ายนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งขณะนั้นจัดตั้งพรรคประชาธิปัตย์ขึ้นแล้ว แม้ว่าจะมีแนวคิดต้องการให้มี 2 สภาเช่นเดียวกัน แต่ต้องการให้พฤกษสภาหรือสภาสูงนั้นมาจากการแต่งตั้งของพระมหากษัตริย์ เพื่อให้มีการสงวนอำนาจและสิทธิบางประการไว้ให้ชนชั้นสูงหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่ง กลุ่มของควงต้องการให้สภาสูงเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในการเข้าควบคุมงานของสภาผู้แทนราษฎรและรัฐบาล

จากแนวคิดพื้นฐานที่แตกต่างดังกล่าว จึงเห็นได้ว่าความขัดแย้งและแข่งขันระหว่าง 2 กลุ่มนี้ ที่ปรากฏมาตั้งแต่การประชุมตกลงในระดับกรมการ ถึงกับมีการออกข่าวลือต่าง ๆ เช่น จะให้มีการเสนอร่างรัฐธรรมนูญทั้งฉบับให้ประชาชนออกเสียงประชามติว่าจะเอาหรือไม่ โดยไม่เสนอผ่านสภา การโปรยใบปลิวอ้างถึงมติประชาชนว่าต้องการอะไรต่าง ๆ และที่สำคัญมีการกลับมติของคณะกรรมการหลายครั้งฉนั้นเมื่อสภาเริ่มพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญเรียงลำดับมาตรา สมาชิกจึงมักมีการประณามกรมการเสมอเกือบทุกมาตราที่มีการแปรญัตติแล้วตกลงกันไม่ได้ทั้งในที่ประชุมของคณะกรรมการและเมื่อมาถกเถียงกันในสภาอีกครั้ง อย่างไรก็ตามก็ตีความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายที่มาปรากฏในสภาวาระ 2 น่าจะเป็นไปได้ว่า บางหลักการที่เป็นสาระสำคัญทั้งสองฝ่ายไม่อาจตกลงกันได้อย่างแน่ชัดแล้ว และฝ่ายนายควงเองก็ทราบล่วงหน้าว่าไม่สามารถเอาชนะเสียงในสภาของฝ่ายนายปรีดีได้ (ที่ชัดเจนได้แก่ เรื่องพฤกษสภา ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า) นอกจากนี้การพิจารณาของคณะกรรมการ ไม่ว่าจะ เป็นฝ่ายนายปรีดี ควง หรือฝ่ายกลางซึ่งค่อนข้างจะ

ดำเนินไปโดยยึดถือตามข้อบังคับการประชุมฯ ในด้านหนึ่งก็ดูเหมือนว่าได้สร้างความไม่พอใจให้กับสมาชิกที่เพิ่งได้รับเลือกเข้ามาใหม่อยู่ด้วย และยิ่งกว่านั้นยังปรากฏอีกว่าแม้แต่สมาชิกที่สนับสนุนผู้นำการเมืองแต่ละฝ่ายก็ยังไม่มีความเห็นอกเห็นใจทางความคิดมากนัก ซึ่งจุดนี้น่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในเวลานั้นไม่มีฝ่ายใดที่สามารถกุมเสียงข้างมากในสภาฯ เอาไว้ได้

ในที่สุดการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญวาระ 2 ก็เสร็จสิ้นลง และปรากฏว่าในการลงมติวาระ 3 ซึ่งเป็นกรลงมติโดยการชานชื่อเรียงตามลำดับอักษรนั้น สภาฯ ให้ความเห็นชอบด้วยคะแนน 165 ต่อ 1 ผู้ไม่เห็นชอบผู้นั้นก็คือ น.อ. กาจ เก่งระดมยิง ส่วนนายบรรจง ศรีจรูญ ผู้มีบทบาทคัดค้านร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ในหลายมาตรา งดออกเสียง (รงส.32/2489 สามีญชุด 4)

จึงเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยของกลุ่มทางการเมืองที่เคลื่อนไหวอยู่ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้นนอกจากแนวคิด 2 กระแสหลักอันได้แก่แนวคิดของฝ่ายนายปรีดี กับ แนวคิดของฝ่ายนายควงดั่งที่กล่าวมาแล้ว ภายใต้แนวคิดกระแสหลัก ยังมีแนวคิดปลีกย่อยแตกแขนงออกไปอีก ตามพื้นฐานของแนวคิดทางการเมืองและผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่ม เป็นต้นว่า ในกลุ่มที่สนับสนุนปรีดี เช่น ทองอินทร์นั้น แม้จะยอมรับต่อหลักการว่าควรมี 2 สภาฯ แต่จริง ๆ แล้วทองอินทร์นิยมจะให้มีสภาฯ เดียวมากกว่า ดังคำอภิปรายว่า

. . . เพราะเราจิตใจในทางหลักวิชานั้น ข้าพเจ้ายืนยันที่จะให้มีสภาฯ เดียว แต่ไหนแต่ไรมาแล้วเงิน แต่เหตุการณ์เฉพาะหน้าอาจจะเป็นอย่างหนึ่ง แต่ในทางหลักวิชาข้าพเจ้ายืนยันเช่นนั้น แต่ทว่าในเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่าประเทศไทยจะต้องมีสองสภาฯ ไปพลางก่อน จนกว่าเหตุการณ์บ้านเมืองจะก้าวหน้าเจริญรุ่งเรืองขึ้นไปกว่านี้ เราจึงจะได้พิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญกันอีกครั้งหลัง ในปัจจุบันข้าพเจ้ายืนยันในเรื่องสองสภาฯ (รงส. 26/2489 สามีญ ชุด 4: 1584-1585).

และสภาฯเดียวตามทัศนะของทองอินทร์ ก็คือ สภาฯ ที่ประกอบด้วยสมาชิกที่
 ราษฎรเลือกตั้งขึ้น โดย "...บุคคลที่จะเข้ามาในวงการเมือง จนกระทั่งราษฎรทั้งหลาย
 เลือกตั้งเข้ามานั้น ไม่ได้มาด้วยอิทธิพลหรือการเงิน แต่ข้าพเจ้าคิดว่ามาด้วยบารมีที่เขาสราง
 สมัคณความดีไว้" (รงส.25/2489 สามัญ ชุด 4:1423) เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรที่จะมีการ
 กำหนดคุณสมบัติหรือวิทยฐานะของผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้สูง ๆ ทั้งนี้ประสบการณ์ที่ผ่านมา 13
 ปี ทำให้ทองอินทร์เปลี่ยนความคิดว่า

. . . สำหรับเมื่อเราถือประชาธิปไตยแล้ว เราควรถือว่าบุคคลใดเลือก
 ตั้งขึ้นมานั้น ราษฎรได้เลือกเฟ้นแล้วก็เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมจะเป็นผู้แทน
 ของเขาได้ บางคนแม้ในสภาฯนี้เอง มีคุณสมบัติไม่ถึงมัธยม 6 บางท่านก็มีอยู่
 เราก็มองเห็นว่าท่านเหล่านั้นก็สามารถปฏิบัติกิจการในหน้าที่ได้เหมาะสมตามสมควร
 ...สำหรับข้าพเจ้าบางครั้งเคยนึกว่าเราควรเลื่อนวิทยฐานะของผู้สมัครรับเลือก
 ตั้งให้สูงขึ้น แต่เมื่อได้อยู่ในสภาฯมาเป็นเวลา 13 ปี ข้าพเจ้าได้รับความ
 รุ้อย่างหนึ่งว่า วิทยฐานะของบุคคลไม่เป็นเครื่องประกันอันเพียงพอแต่
 อย่างเดียวที่เราจะได้บุคคลที่เหมาะสมมาปฏิบัติกิจการในหน้าที่ ในบางครั้ง
 บุคคลที่มีความรู้ไม่ถึงมัธยม 6 เขาอาจเป็นคนกว้างขวาง ซึ่งสามารถที่จะปฏิบัติ
 กิจการในหน้าที่ได้เท่าเทียมกับผู้มีความรู้ดี ทั้งนี้ข้าพเจ้ามิได้กล่าวไปถึงว่า
 สมาชิกที่มีความรู้สูงนั้นเขาจะปฏิบัติกิจการในหน้าที่ได้เท่านั้น คือคนที่มีความรู้
 ดี ก็ต้องประกอบด้วยบุญบารมีอย่างอื่นประกอบด้วยท่านจึงจะสามารถรับเลือกตั้ง
 มาเป็นสมาชิกแห่งสภาฯนี้ได้ (รงส.25/2489 สามัญ : 1429-1430)

เมื่อได้รับเลือกตั้งเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นตัวแทน
 ของราษฎร เสียงของสมาชิกสภาฯ จึงเป็นเสียงที่ถูกต้อง ทองอินทร์และเตียงได้กล่าว
 ถึงประเด็นนี้ไว้ตรงกัน โดยทองอินทร์กล่าวว่า "ข้าพเจ้าเข้ามาด้วยเสียงประชาชนเลือก
 ตั้ง ฉะนั้นเสียงของสมาชิกสภาฯ จึงมิใช่เสียงสวรรค์ หากเป็นเสียงของสมาชิกสภาฯ
 ที่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎรโดยตรง" (: 1431) และเตียง ได้กล่าวชัดเจนกว่าว่า เมื่อ
 เสียงสวรรค์เป็นเสียงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้ว

. . . เสียงสวรรค์นั้นเป็นเสียงที่เกิดจากสมาชิกสภาผู้แทนนั้น ถ้าเสียงสวรรค์นั้นเป็นเสียงมาจอร์ติในสภาแล้ว ขอให้เสียงสวรรค์นั้นเป็นนายกรัฐมนตรีไปเกิด และเป็นเสียงสวรรค์ที่แน่นอน เป็นเสียงสวรรค์ที่ถูกต้อง ข้าพเจ้าคิดว่านายกรัฐมนตรีจะอยู่นอกสภาหรือในสภา เป็นสมาชิกหรือไม่เป็นสมาชิก และจะอยู่ได้หรือไม่ ดูตามระบอบประชาธิปไตย เรามีพรรคการเมืองแล้ว ความมั่นคง หรือจะเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีได้หรือไม่ ตลอดจนความมั่นคงของคณะรัฐมนตรีอยู่ที่คณะพรรคการเมือง นั้นเองต่างหากถ้าพรรคการเมืองที่มีอำนาจในสภาผู้แทนราษฎรมากแล้ว เขาย่อมจะสนับสนุนให้รัฐบาลนั้นอยู่ได้มั่นคงเสมอไปและเผด็จการ ถ้าหากว่าเป็นเผด็จการ โดยทางสภาผู้แทนราษฎร ข้าพเจ้าก็เห็นดีด้วย แต่ไม่ใช่ชนิดเรียกว่า นายกรัฐมนตรีใช้อำนาจบาตรใหญ่ บังคับให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคล้อยเห็นตามเช่นนั้น จึงจะเรียกว่าเผด็จการ โดยแท้จริง (รงส.27/2489 สามัญ: 1628 - 1629)

ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า ระบอบประชาธิปไตยตามแนวคิดของทงอินทร์ คือ ระบอบการปกครองตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับถาวรนั่นเอง ซึ่งเป็นระบอบที่เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศอธิบายไว้ว่า คือระบอบ "รีเพรสเซนตเตติฟ โกวน์เวอร์เมนท์ (Representative Government) คือมีการปกครองโดยมีผู้แทน ไม่ใช่ปกครองโดยปวงชนเอง" (รงส.23/2489 สามัญ ชุด 4: 1268-1699) หรืออีกตอนหนึ่งที่อธิบายความเพิ่มเติมว่า

. . . วิธีการของเราจะใช้รัฐธรรมนูญแบบปาลีเยเมนต์ตารี ซิสเต็มซ์ หรือ เรเพรเซนตเตติฟ เกาวเมนต์ เพราะเป็นการปกครองโดยราษฎร 18 ล้านคน ปกครอง 18 ล้านคนนั้น เป็นไปไม่ได้ราษฎรจะต้องทำมาหากิน ราษฎรยังไม่ถึงขนาดปกครองตนเอง ยังไม่มีความรู้พอหรือแม้มีความรู้ก็ยังไม่เอาใจใส่ เพราะฉะนั้นหลักการของเรเพรเซนตเตติฟ จึงเป็นหลักที่ปกครองโดยผู้แทน ผู้แทนว่าอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นไม่ต้องไปเกี่ยวกับประชาชน

เพราะถือว่าเขามอบหมายให้เราทำการแล้ว เราก็กำหน้าที่ของเราอย่าง
เต็มที่...(รงส.27/2489 สามัญ ชุด 4: 1699) *

แต่ในทัศนะของกลุ่มการเมืองอื่น อาทิ กลุ่มอดีตนักโทษการเมือง และเชื้อพระวงศ์
รุ่นหนุ่มก็จะผลักดันรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ บนพื้นฐานของแนวคิดที่มองว่า รัฐธรรมนูญฉบับที่
ใช้มาเป็น "รัฐธรรมนูญที่ใช้ประโยชน์ไม่ได้เลย" เพราะมีการละเมิดสิทธิเสรีภาพอยู่เสมอ
และรูปการปกครองตามรัฐธรรมนูญดังกล่าวก็เป็นไปในลักษณะที่ "ปวงชนมีอำนาจในการ
เลือกผู้แทนเท่านั้นเอง เมื่อเลือกผู้แทนแล้ว ผู้แทนจะเป็นทำนุถุกรรมอย่างไร ประชาชน
ไม่รู้เรื่องเลย จะทำอย่างไรก็ได้ ประชาชนไม่มีสิทธิต่อไป เรื่องนี้จึงถือว่าเป็นประชาธิปไตย
อันแท้จริงไม่ได้" (รงส.23/2489 สามัญ ชุด 4: 1266) เพราะฉะนั้นเพื่อให้
ระบอบประชาธิปไตยมีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้นก็แต่เมื่อเราจะเป็นประชาธิปไตย แล้วก็ขอให้ทำให้
ถูกประชาธิปไตยสักหน่อย "คือควรวางระเบียบไปตามอย่างระบบรัฐสภาของ อังกฤษ
เพราะ "ระบบรัฐสภาอังกฤษก็เก่ากว่าของอเมริกันมาก" (รงส.27/2489 สามัญ ชุด 4
: 1683 - 1685)

หลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ไปเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2489
ความขัดแย้งและการแข่งขันระหว่างกลุ่มทางการเมืองที่ก่อตัวในรูปพรรคการเมืองมีความ
รุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
เพิ่มเติมตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ต่างมีเป้าหมายเพื่อเข้ามาจัดตั้งรัฐบาล ความ
พ่ายแพ้ของฝ่ายนายควง หรือพรรคประชาธิปัตย์ และความแตกแยกกันเองในกลุ่มการเมือง

*ความคิดข้างต้นได้รับการยืนยันอีกครั้งจากการให้สัมภาษณ์ของชิต เวชประสิทธิ์
ซึ่งกล่าวว่า แนวคิดประชาธิปไตยของพวกเขานั้น "ก็ยึดตามรัฐธรรมนูญ 2475
นั่นละ คือ ถ้าพูดถึงรัฐธรรมนูญแล้ว ฉบับ 2475 ก็ถูกต้องมากกว่า เว้นแต่ฉบับ
2489 ซึ่งอาจารย์ปรีดีมาแก้เองทีหลัง"

ฝ่ายนายปรีดี ทำให้ในที่สุด การต่อสู้ทางการเมืองในระบอบรัฐสภาที่เพิ่งมีขึ้นเป็นครั้งแรก ประสบความสำเร็จ และยังเปิดทางให้ฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นมาอำนาจได้อีก ครั้งด้วยการรัฐประหาร

กลุ่มทางการเมืองที่มีการประกาศจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ ภายหลังจากใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ มีจุดเด่นอยู่ที่การแสดงออกอย่างชัดเจนว่าเป็นกลุ่มที่สนับสนุนผู้นำการเมืองคนใดคนหนึ่ง กลุ่มที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ได้แก่ พรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ และพรรคอิสระ ส่วนกลุ่มของนายควง อภัยวงศ์ หลังจากขัดแย้งกับฝ่ายนายปรีดีแล้วก็ไปตั้งพรรคประชาธิปไตย และกลุ่มที่เคลื่อนไหวจะจัดตั้งพรรคการเมือง หลังสุด คือ กลุ่มที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งปรากฏในชื่อ พรรคธรรมาธิปไตย

ในบรรดากลุ่มการเมืองเหล่านี้ ดังได้กล่าวแล้วว่า ฝ่ายนิยมเจ้า โดยเฉพาะเชื้อพระวงศ์รุ่นหนุ่มอย่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, กลุ่มนักโทษการเมืองอย่างไรชาติ คุ่มพันธ์, สอ เสถบุตร, ร.ท.จงกล ไกรฤกษ์, นาวาเอกพระยาศรารักษ์นิพนธ์ เป็นต้น เป็นพวกแรกที่เจตนาจัดตั้งพรรคการเมืองเข้าแข่งขันกับคณะราษฎร โดยได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกประเภท 1 ที่มีแนวคิดและผลประโยชน์ขัดแย้งกับสมาชิกฝ่ายปรีดี โดยเฉพาะในสาระสำคัญคือ กลุ่มสมาชิกเหล่านี้นิยมลัทธิเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมและยังมีความขัดแย้งกับสมาชิกฝ่ายปรีดี ในการแข่งขันเพื่อที่จะสร้างบารมีทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ทั้งนี้จะเห็นได้จาก ความขัดแย้งระหว่าง จำลอง ดาวเรือง กับ บุญช่วย อดตากร ซึ่งเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคามทั้งคู่ จำลอง ดาวเรือง มีภูมิหลังมาจากครอบครัวชาวนาพื้นเมืองในหมู่บ้านรอบนอก (คือ บ้านบัวงา อ.วาปีปทุม) แม้ในระยะแรกจะมีการศึกษาไม่สูงนัก คือจบมัธยม 7 - ช่างยนต์ และเป็นครูประจำบาลมาก่อนเป็นผู้แทนราษฎร จากนั้นจึงได้ศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง แต่ประสบการณ์ชีวิตอันโชกโชนของจำลอง ทำให้เป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษหลายประการ เช่น เป็นนักมวย มีความรู้ทางเครื่องยนต์ เชี่ยวชาญกฎหมายข้าราชการพลเรือน พูดได้หลายภาษา เข้าได้กับทุกคนทุกระดับชั้น และที่สำคัญคือ ความเป็นผู้กล้าที่จะออกรับให้ความช่วยเหลือราษฎร หรือข้าราชการ

ระดับล่างที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นผู้เสนอให้ราษฎรเลิกประเพณี "เข้าหมอบตบคลาน" เมื่อเข้าติดต่อกับทางราชการซึ่งสิ่งเหล่านี้จำลองมิได้ทำแค่พูดเท่านั้น แต่ได้เข้าช่วยเหลือจริง ๆ ทำให้เป็นที่นิยมของราษฎร แต่บุญช่วย อรรถากร แม้จะมีการศึกษาไม่สูงนักเช่นเดียวกับจำลอง แต่ก็จากภูมิหลังทางครอบครัวที่มาจากตระกูลกรมการเมือง และยังเกี่ยวข้องกับตระกูลพ่อค้าเชื้อสายจีน คือตระกูล "ทองโรจน์" ซึ่งทั้งสองตระกูลนี้มีกิจการค้าทั้งในตลาดและชุมทางรถไฟ ทำให้บุญช่วยมีบทบาททางการเมืองในระดับท้องถิ่นคือ เป็นนายกเทศมนตรีมาตั้งแต่ระยะแรก ในช่วงปลายสงคราม บุญช่วยเข้าร่วมงานเสรีไทยในฝ่ายจำลองด้วย แต่เมื่อจำลองเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ทั้งสองคนเริ่มขัดแย้งกัน และในที่สุดเมื่อมีการยุบสภา ให้เลือกตั้งใหม่ในเดือนมกราคม 2489 บุญช่วย กับ จำลองต้องมาแข่งขันกันเอง จนเกิดคำพญาที่พูดกันเป็นทำนองเปรียบเทียบการหาเสียงของทั้งสองคนนี้ว่า "เฟิ่นซี่ข้าง เอาลีซี่แมวซัด หากว่าบุญเอามี ลีได้สูงเพียงข้าง" เนื่องจากจำลองซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า ใช้ม้าเป็นพาหนะในการออกไปพบปะปราศรัยกับชาวบ้านตามชุมชนต่าง ๆ แต่บุญช่วยนั้นซี่ข้าง (สัมภาษณ์ ชม ภูมาศ) และผลปรากฏว่าบุญช่วยเป็นฝ่ายมีชัยในการเลือกตั้ง ความขัดแย้งในระดับท้องถิ่นข้างต้น ทำให้บุญช่วยเข้าเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปไตย และยังเป็นผู้นำเสนอญัตติขอให้สภาผู้แทนราษฎรตั้งกรรมาธิการวิสามัญสอบสวนเสนาบดีในงบสันติภาพ โดยให้เหตุผลว่า "เสรีไทยบางคนนำเงินทรัพย์สินสมบัติของชาติไปใช้ในการส่วนตัว" (รงส.20/2489 สามีญ ชุด 4)

หรืออีกกรณีหนึ่งอาจแสดงได้ด้วยแนวคิดของสุวิชัย เลียง และฟองได้ว่าบุคคลเหล่านี้ นิยมการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยม ได้แก่ สุวิชัยได้แสดงความคิดเห็นไว้ในคราวอภิปรายสนับสนุนร่างพระราชบัญญัติ พรรคการเมืองของ วิฑูร ธรรมพินเฒ่าว่า "...ข้าพเจ้าตั้งใจว่าถ้าเรามีพรรคขึ้นได้แล้วละก็ ข้าพเจ้ามีความปรารถนาที่จะเข้าอยู่ในพรรคที่ให้เสรีแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนคลายจากความเป็นทาสคือ ให้เป็นไทอย่างแท้จริง นี่เป็นหลักหนึ่ง และให้มีเสรีภาพใน การค้า ในการอุตสาหกรรม อย่างนี้แล้วข้าพเจ้ายินดีที่จะเข้าพรรคนั้น" (รงส.7/2487 วิสามัญ:281) และในกรณีของเลียง ไชยกาล กับฟอง สิทธิธรรมนั้น นอกจากนั้นทั้งสองคนจะถูกวิจารณ์ว่า "นายเลียง ไชยกาล เป็น

ลูกศิษย์ของอาดัม สมิธ ริตส์โกโต มัลทรีส มากกว่า และ "นายฟอง สิทธิธรรม มิได้มี
 อุมคติไปในโซเซียลในแนวเสรีนิยม" (วิเทศกรณีย์ ม.ป.ท.: 552, 550, 1054) แล้วคำ
 กล่าวอีกประการหนึ่งชี้ให้เห็นว่า การแข่งขันกันเป็นผู้นำการเมืองระดับท้องถิ่นของนักการ
 เมืองประเภทที่มาจากกาเลือกตั้ง ส่งผลต่อการที่บุคคลเหล่านี้แยกไปให้การสนับสนุนผู้นำ
 ส่วนกลางที่มีแนวคิดสอดคล้องไปในทางเดียวกันด้วย

ประเด็นที่กล่าวถึงข้างต้น สังเกตได้จากคำกล่าวของ "วิเทศกรณีย์" ที่ว่า
 "นายเลียง ไชยกาล กลายเป็นผู้แทนราษฎรตลอดกาลแห่งจังหวัดอุบลราชธานี ไม่มีผู้
 ลมครผู้แทนราษฎรคนใดแห่งจังหวัดอุบลราชธานีที่มีคะแนนเหนือกว่าเขา นั่นก็มีอยู่เพียงคน
 เดียวเท่านั้นคือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ อดีตรัฐมนตรี บางเขน สมุคนโปรดของนายปรีดี
 พนมยงค์ นอกจากนั้นแล้วไม่มีผู้ใดมาเทียบบุคคลนี้ได้ (วิเทศกรณีย์ ม.ป.ท.: 552)
 "สภาพการแข่งขันอยู่ในที่ของทองอินทร์กับเลียงนั้น ถ้าพิจารณาตั้งแต่บุคคลทั้งสองเข้ามา
 มีบทบาททางการเมืองนับแต่ปี พ.ศ.2476 แล้ว กล่าวได้ว่า ในช่วงแรกนั้นร่วมงานกัน
 อย่างแข็งขันจริง (ดูบท 4) แต่ภายหลังจากที่เลียงถูกจับโยนน้ำในปี 2480 เป็นต้นมา (ดู
 5.1) และที่สำคัญการขึ้นมาใช้อำนาจของผู้นำแบบจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้นายเลียง
 โน้มเอียงไปทางสนับสนุนฝ่ายจอมพล ป. มากขึ้น เพราะฉะนั้นเวลาที่กลุ่มสมาชิกฝ่ายค้าน
 รัฐบาลจอมพล ป. สมัยนั้น ไปร่วมงานต่อต้านญี่ปุ่น "คุณเลียงก็ยังไม่รู้" (สัมภาษณ์ ชิต
 เวชประสิทธิ์) และเหตุนี้เองภายหลังสงครามยุติ เมื่อปรากฏออกมาว่าทองอินทร์คือ
 หัวหน้าเสรีไทย จ.อุบลราชธานี ทั้งยังได้รับความไว้วางใจจากนายปรีดี พนมยงค์ เป็น
 พิเศษ (ดู 6.1) เลียงจึงไม่ยอมร่วมงานกับทองอินทร์อีกต่อไป กล่าวกันว่า

. . . การที่นายเลียง ไชยกาล ไม่ยอมร่วมมือกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์
 ทั้ง ๆ ที่เป็นเพื่อนฝูงกันมานั้นว่ากันว่าเป็นเพราะบุคคลทั้งสองต่างถือว่ามีฐานะ
 ทางการเมืองทัดเทียมกัน ฉะนั้นนายทองอินทร์ได้หันเข้าไปฝากฝังมอบตัวเป็นลูกศิษย์
 ของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นพิเศษ ภายหลังที่ได้มีการเลือกตั้งแล้วจึงได้มีการประชุมกัน
 วางแผนที่จะสนับสนุนนายดิเรก ชัยนาม ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีตามประสงค์ของ

นายปรีดี พนมยงค์ และกำหนดที่จะให้นายเลียง ไชยกาล เข้าดำรงตำแหน่ง
ประธานสภาผู้แทนราษฎร ทั้งนี้เพื่อมิให้นายเลียง ได้มีโอกาสแสดงบทบาทหาคะแนน
นิยมในสภาผู้แทนราษฎรต่อไปอีกแต่เนื่องจากบังเอิญนายเลียง ไชยกาล ออกจะ
นิยมนายปรีดีน้อยกว่านายทองอินทร์ ประกอบกับอยากเป็นรัฐมนตรีมากกว่าการเป็น
ประธานสภาผู้แทนราษฎร จึงได้ปลีกตัวออกมาจับกลุ่มกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่
เป็นเพื่อนฝูงกัน หาทางตั้งป้อมต่อสู้ด้วยการสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์แทน
(ปลาทอง 2508:84-85)

เพราะฉะนั้นการเมืองในระบบพรรค ที่ก่อตัวชัดเจนมากขึ้นเรื่อย ๆ นับแต่
หลังสงครามยุติ จนกระทั่งการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เสร็จสิ้นลง จึงเริ่มปรากฏชัดอย่างเป็น
ทางการด้วยการประกาศจัดตั้งพรรคการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ โดยแต่ละกลุ่มต่างมีนโยบาย
แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

1. พรรคประชาธิปัตย์ เป็นพรรคที่ได้รับการสนับสนุนจาก กลุ่มที่ต่อต้านคณะราษฎร
อยู่เดิม ซึ่งได้แก่ กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นำโดยพระยาศรวิศาลวาจา กลุ่มอดีตนักโทษ
การเมือง ซึ่งได้รวมตัวจัดตั้งพรรคก้าวหน้า กับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อยู่ก่อนแล้ว
และยังมีการจัดตั้ง "สมาคมประชาธิปัตย์ซึ่งมีบทบาทเฉพาะเลือกตั้งเทศบาลในเขตกรุงเทพฯ
เข้าร่วมด้วย (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ โชติ คุ่มพันธ์ 2514: ไม่ปรากฏเลขหน้า)
นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากเสรีไทยบางส่วนคือ พล.ท.ชิต มั่นศิลป์ สินาดโยธารักษ์,
น.อ.บุง คุชลาชัย , พล.ท.หลวงชาตินักรบ และสมาชิกสภาประเภทที่ 1 ทั้งที่เป็น
เสรีไทยและมีได้เป็นเสรีไทยบางส่วน ได้แก่ กลุ่มของเลียง ไชยกาล, สุวิชช พันธ์เศรษฐ,
ใหญ่ ศรีตชาติ, บุญช่วย อัดถากร, บุญเท่ง ทองสวัสดิ์ เป็นต้น กลุ่มทางการเมืองเหล่านี้
ได้มีการรวมตัวกันและเลือกตั้งให้ ควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรคและ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช เป็นรองหัวหน้าพรรค (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532: 207-209)

หลักการและนโยบายของพรรคประชาธิปัตย์ กล่าวได้ว่ามีลักษณะ "เสรีนิยมทางเศรษฐกิจ แต่ในทางการเมืองมีลักษณะ อนุรักษ์นิยม หรือ อนุรักษ์นิยม-นิยมเจ้า" คือต่อต้านการนำของกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ (ในที่นี้คือ คณะราษฎร - ผู้เขียน) และหรือแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยที่ดำรงอยู่ในฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งยังต้องการเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์" (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532: 208) การเป็นเสรีนิยมในทางเศรษฐกิจที่ว่่านี้เห็นได้จาก อุดมคติของพรรคอันได้แก่ (หยุด แสงอุทัย 2517: 429-431)

พรรคนี้เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวบุคคลและการสืบมรดก แต่มิได้ละเลยที่จะคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม การสิ่งใดที่เห็นว่าเอกชนควรกระทำ รัฐก็จะส่งเสริมไม่เข้าแทรกแซง แต่กิจการใดที่เห็นว่าการแทรกแซงจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม รัฐก็จะได้เข้าแทรกแซงโดยเข้าดำเนินการเอง หรือจัดเป็นรูปของสหกรณ์ตามควรแก่กรณี (หยุด แสงอุทัย 2517: 429-431)

และลักษณะ "อนุรักษ์นิยม" ในทางการเมือง ก็ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพหุสภาของกลุ่มนี้ที่ปรากฏในการร่างรัฐธรรมนูญ ทั้งฉบับ พ.ศ.2489 คือต้องการให้สมาชิกของพหุสภา "มาจากการเลือกตั้งเอาตามโอเปอเรชั่น คือเลือกตามพวก เอามาเป็นส่วน ๆ ... เหมือนอย่างพวกนักเรียนกฎหมาย ครู ข้าราชการบ้านานู หรือพ่อค้าประชาชนตามส่วนต่าง ๆ " (รงส.26/2489 สามัญ ชุด 4 : 1574-1575) หรือวุฒิสภาในรัฐธรรมนูญฉบับ 2492 มาจากผู้ซึ่ง "พระมหากษัตริย์ ทรงเลือกและแต่งตั้งจากผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทน และมีอายุไม่ต่ำกว่า 40 ปีบริบูรณ์ ซึ่งทรงพระราชดำริเห็นว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีความรู้ ความชำนาญในวิชาหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน" (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2492 มาตรา 82)

เพราะฉะนั้นความเคลื่อนไหวทางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ จึงได้รับการอธิบายว่า มีลักษณะเป็นตัวแทนของชนชั้นสูงในสังคมโดยต้องการสงวนหรือรักษาสีทธิของชนชั้นสูงทั้งในทางการเมือง และเศรษฐกิจ (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532: 208)

2. พรรคสหชีพ เป็นการรวมตัวจัดตั้งพรรคการเมือง ของกลุ่มสมาชิกทั้งประเภท 1 และ 2 ที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ และเคยร่วมงานเสรีไทยด้วยกันมา ทางด้านกลุ่มสมาชิกประเภทที่ 1 มีทองอินทร์ เป็นแกนนำและจะมีสมาชิกคนสำคัญที่จะรวมเป็น กรรมการบริหารของพรรคด้วย คือ ถวิล อุดล , เตียง คิริจันทร์ , จำลอง ดาวเรือง, ทอง กันทาธรรม, พึ่ง ศรีจันทร์ และชิต เวชประสิทธิ์ ส่วนสมาชิกประเภทที่ 2 มี สงวน ตุลารักษ์ , เตือน บุนนาค และจรรยา สืบแสงเป็นแกนนำ การจัดตั้งพรรคสหชีพนี้ นายปรีดี เป็นผู้แนะนำให้ตั้ง แต่ในการวางนโยบายของพรรค กลุ่มบุคคลเหล่านี้ร่วมกันจัดทำขึ้นเอง (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532: 201 และสัมภาษณ์ สงวน ตุลารักษ์) ในระยะก่อนการเลือกตั้งเดือนมกราคม พ.ศ.2489 พรรคสหชีพตั้งเตือน บุนนาค เป็นหัวหน้าพรรคและ สงวน ตุลารักษ์ เป็นเลขาธิการพรรค แต่ภายหลังเนื่องจากเตือน และ สงวน ไม่ได้รับเลือกตั้งจึงให้ทองอินทร์และถวิลเข้าดำรงตำแหน่งแทน

หลักการและนโยบายของพรรคสหชีพ แสดงให้เห็นแนวคิดของทองอินทร์ในสาระสำคัญ 3 ประการคือ การเน้นการต่อสู้โดยวิธีทางสภาพ ขจัดการเหยียดหยามบุคคลด้วยชาติกำเนิดและศาสนา ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจโดยยึดแนวของสหกรณ์เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่สังคม แนวคิดดังกล่าวใน "คำปรารภ" ว่า

คณะพรรคนี้ยึดมั่นในหลักประชาธิปไตยอันสมบูรณ์และเชื่อมั่นว่าการปลุกจะจัดการบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองเพื่อความสมบูรณ์ของประชาชนนั้น จำต้องปลุกสามัคคีธรรมขึ้นในระหว่างคนไทย อย่าให้มีการเหยียดหยามกันเพราะกำเนิดและศาสนา ส่งเสริมศีลธรรมอันดีให้บุคคลตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ จัดเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นธรรมแก่สังคม ให้ประชาชนช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยร่วมใจร่วมแรงและร่วมทุนประกอบกิจการงานต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดความจำเริญปัญหาในบ้านเมือง โดยยึดแนวของสหกรณ์ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นเป็นผลสำเร็จเห็นประจักษ์อยู่แล้วในชนบทของประเทศไทย (หยุด แสงอุทัย 2517: 427)

เมื่อพิจารณา "คำปรารภ" ควบคู่ไปกับ "แผนการปฏิบัติ" โดยคำนึงถึงแนวคิดและบทบาทที่ดำเนินมาก่อนหน้า ก็จะเห็นได้ว่าแนวคิดของทองอินทร์ ได้ถูกผลักดันออกไปเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายพรรคด้วย ได้แก่แนวคิดที่มองว่าประเทศชาติจะก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้จะต้องมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยประชาชนในชาติมีสิทธิเสรีภาพ เสมอภาคกัน ประการต่อมาความเจริญรุ่งเรืองของประชาชน หรืออีกนัยหนึ่งคือเศรษฐกิจของประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองได้ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยนี้ ก็ต้องอาศัยความสามัคคีธรรมในระหว่างคนไทยด้วยกันที่จะมาร่วมช่วยเหลือกันโดยยึดแนวของสหกรณ์ ซึ่งจากนโยบายเศรษฐกิจที่ชัดเจนว่า สนับสนุนการสหกรณ์ นี้เองที่กลายมาเป็น ที่มาของชื่อพรรค (หยุด แสงอุทัย 2517: 227)

อนึ่ง "หลักสหชีพ" ตามที่ทองอินทร์เคยกล่าวไว้เมื่อตอนอภิปรายสนับสนุนร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายในภาวะคับขัน พ.ศ.2489 ทองอินทร์ได้อธิบายไว้ในความหมายที่ว่า "ถ้าเราถือหลักว่าคนทุกคนทำงานเพื่อปวงชน และปวงชนทุกคนก็ต้องทำแต่ละคนด้วย" (หยุด แสงอุทัย 2508: 337) ซึ่งก็ คือการให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แบ่งปันกันและจะต้อง "ทำโดยสมัครใจ ไม่ใช่บังคับ ถ้าบังคับก็จะเป็นไปในเรื่องที่เราเกรงกลัวกันคือ คอมมิวนิสต์" (: 337)

เพราะฉะนั้น นอกจากนโยบายของพรรคสหชีพจะ "แสดงว่าเอนเอียงเป็นฝ่ายชาตินิยมอยู่บ้าง" (หยุด แสงอุทัย 2517:227) แต่ "ชาตินิยม" ในที่นี้ก็คือ ชาตินิยมในความหมายที่สัมพันธ์กับแนวคิดท้องถิ่นนิยมในความหมายระดับกว้างที่ทองอินทร์ได้เสนอ และมีความเคลื่อนไหวมาตั้งแต่เข้าสู่สภาสมัยแรกนั่นเอง (ดู 4.3.1) ต่อไปจะเห็นว่าเมื่อทองอินทร์หรือพรรคสหชีพได้เข้าไปเป็น พรรคร่วมในรัฐบาลแล้ว แนวคิดที่ต้องการกระจายการบำรุงเศรษฐกิจออกไปสู่ชนบททั่วประเทศ โดยอาศัยหลักสหกรณ์นี้ ได้เข้าเป็นนโยบายหลักส่วนหนึ่งของรัฐบาลด้วย

3. พรรคแนวรัฐธรรมนูญ เป็นการรวมตัวของสมาชิกในกลุ่มคณะราษฎรหรือหรือกลุ่มที่เคยดำรงตำแหน่งสมาชิกประเภทที่ 2 เป็นกลุ่มที่ให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ เช่นเดียวกับกลุ่มสหชีพ แต่มีแนวคิดเห็นบางประการไม่ตรงกับสหชีพ บุคคลสำคัญในกลุ่มนี้ได้แก่ ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ , ทองเปลว ชลภูมิ, ดิเรก ชัยนาม, พล.ต.อ.อดุลย์ อดุลเดชจรัส จากแนวคิดที่ต่างกัน กลุ่มบุคคลเหล่านี้จึงได้จัดตั้งพรรคขึ้นใช้ชื่อ "พรรคแนวรัฐธรรมนูญ" โดยมีวัตถุประสงค์ต้องการสืบทอดเจตนารมณ์ ของคณะราษฎร ทั้งในส่วนที่เป็นการรักษาและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ และยังรวมถึงการยึดหลัก 6 ประการของคณะราษฎร เป็นนโยบายอีกด้วย (ประชัน รักพงษ์ 2520:228-229) แนวคิดของพรรคแนวรัฐธรรมนูญนี้จึงกล่าวได้ว่ามีลักษณะเสรีนิยมทั้งในทางการเมืองและในทางเศรษฐกิจ (สรศักดิ์ งาม-ขจรกุลกิจ 2532: 205) และบางส่วนก็ไม่ยอมรับแก่นนำในพรรคสหชีพ ด้วยเหตุผลส่วนตัว เช่น ทองเปลว ชลภูมิ กับกลุ่มทองอินทร์ ก็มีความขัดแย้งกันในลักษณะที่ทองเปลวมีความรู้มากกว่า (จบต่างประเทศ) แต่มีบทบาท มีอำนาจในสภาขลุ่ยกลุ่มของทองอินทร์ได้ ซึ่งเป็นกลุ่มที่จบการศึกษาแค่ เนติบัณฑิตและธรรมศาสตร์บัณฑิตไม่ได้ (สัมภาษณ์ ปั่น แก้วมาตย์)

4. พรรคอิสระ เป็นอีกกลุ่มการเมืองหนึ่งที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ เช่นเดียวกัน เป็นฝ่ายมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง และเคยร่วมงานในขบวนการเสรีไทย กลุ่มนี้มีแก่นนำสำคัญคือ วิโรจน์ กมลพันธ์ (อยุธยา) เสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ (ระยอง) และมีวิจิตร ลulitanนท์ เลขานุการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นหัวหน้าพรรค เป็นพรรคที่ก่อตัวขึ้นภายหลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่แล้ว (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532: 206-207)

พรรคการเมืองดังกล่าวมาได้มีการแข่งขันกันอย่างเป็นทางการครั้งแรกเมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งกำหนดให้มีขึ้นภายหลังการใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ 15 วัน และผู้ที่ จะทำการเลือกตั้งก็คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่คงอยู่ในตำแหน่งวันสุดท้ายก่อนการใช้รัฐธรรมนูญ การเลือกตั้งครั้งนี้มีความสำคัญต่อรูปการเมืองที่จะดำเนินต่อไป เพราะตามรัฐธรรมนูญได้ให้วุฒิสภามีอำนาจออกเสียงไว้วางใจร่วมกับสภาผู้แทน ฉะนั้นฝ่ายใดมีโอกาส

มีเสียงในสภามาก ก็ย่อมจะมีอำนาจเลือกฝ่ายตนเข้าจัดตั้งรัฐบาลได้ ในระยะแรกแต่ละพรรคต่างจัดทำบัญชีรายชื่อผู้สมัครฝ่ายตนเอง แต่ต่อมาเมื่อทราบว่าการพรรคประชาธิปไตยได้ทำบัญชีขึ้นให้สมาชิกเลือก พรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ และพรรคอิสระ ซึ่งสนับสนุนนายปรีดี จึงเปลี่ยนแนวโดยหันมาร่วมทำบัญชีชื่อเป็นชุดเดียวกันบ้าง (ดูเพิ่มเติมที่สุทธาชัย ยิ้มประเสริฐ 2532: 42-43) ผลการเลือกตั้งที่จัดขึ้นในวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 จึงปรากฏว่าจากผู้สมัคร 245 คน สมาชิกตามบัญชีของ 3 พรรค ได้รับเลือกทั้งหมด มีนายเล็ง ศรีสมวงศ์ จากพรรคประชาธิปไตย ได้รับเลือกเพียงผู้เดียว และแม้แต่เจ้าพระยา-ศรีรามาศิเบศ ผู้นำทีมของผู้สมัครในพรรคประชาธิปไตยก็ไม่ได้เลือก เพราะฉะนั้นในทัศนะของพรรคประชาธิปไตยโดย ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช จึงเห็นว่าเป็นการเลือกตั้งที่ "เป็นไปในทางเอาพรรคพวกโดยมิได้คำนึงถึงวุฒิคือ คุณสมบัติของบุคคลที่จะได้รับเลือกตั้งแม้แต่ผู้น้อย" (อ้างถึงในสิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร 2521: 246)

ความไม่พอใจต่อผลการเลือกตั้งครั้งนี้ของพรรคประชาธิปไตย นับเป็นก้าวแรกที่ฝ่ายประชาธิปไตยกับฝ่ายนายปรีดี ไม่อาจประนีประนอมกันได้ภายใต้ระบอบรัฐสภา ที่เพิ่งจะก่อตัวขึ้น (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532: 222) และทั้งสองฝ่ายจะยิ่งแตกหักมากขึ้นเมื่อเกิดการพิสูรคดีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (9 มิถุนายน 2489) ตลอดจนการดำเนินนโยบายบริหารประเทศของฝ่ายนายปรีดีในเวลาต่อมา

ภายหลังการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ ได้กราบถวายบังคมลาออก พวกรัฐสภาและสภาผู้แทนจึงได้มีการเปิดประชุมร่วมกันเพื่อหาเสียงเลือกนายกรัฐมนตรีใหม่ ทองอินทร์ ซึ่งเป็นแกนนำของพรรคสหชีพผู้ให้การสนับสนุนนายปรีดี ได้มีบทบาทสนับสนุนนายปรีดี โดยตรงในสภา ทั้งนี้เห็นได้จากเมื่อ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เสนอญัตติให้สภาผู้แทนราษฎรประชุมเป็นการภายในเพื่อหาเสียงหาตัวนายกรัฐมนตรีก่อนแล้วจึงเป็นการประชุมร่วมกันของรัฐสภา เพื่อให้ประชาชนทราบว่าสภาไหนเลือกผู้ใดเป็นนายกรัฐมนตรี และเมื่อประชุมร่วมกันแล้วจะเลือกผู้ใด ข้อเสนอของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ถูกคัดค้านจากฝ่ายสหชีพ และสมาชิกฝ่ายที่เป็นกลาง เนื่องจากเป็นการประชุมที่นอกเหนือรัฐ

ธรรมนูญ สำหรับทองอินทร์ นอกจากจะเป็นผู้ชี้แจงให้เพื่อสมาชิกทราบถึงหลักปฏิบัติที่เคย

กระทำมาในการชาวเสียงเลือกบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีที่ผ่าน ๆ มา ซึ่งไม่อาจยึดเอาตามรัฐธรรมนูญได้ แต่ข้อที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ เสนอมา ทองอินทร์ไม่เห็นด้วย เพราะ "เป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นฝ่ายเขาฝ่ายเรา ซึ่งจะเป็นการทำให้สถานการณ์บ้านเมืองเป็นไปในรูปที่ไม่งาม" (รงส.3/2489 ชุด 1:19-24)

ผลการชาวเสียงตามวาระสุดท้ายการประชุม ปรีดียังคงได้รับการสนับสนุนให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป แต่ยังมีคนที่นายปรีดีจะจัดตั้งคณะรัฐมนตรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลก็เสด็จสวรรคตลงเสียก่อน ทำให้ฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์ถือเอาความคลุมเครือ ของกรณีสวรรคตมาใช้โจมตีรัฐบาล โดยเผยแพร่ว่า เป็นการลอบปลงพระชนม์ ซึ่งเป็นผลบั่นทอนเสถียรภาพของรัฐบาลฝ่ายนายปรีดีเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มเติมที่จัดให้มีขึ้นในอีก 2 เดือนต่อมาคือ วันที่ 5 สิงหาคม การแข่งขันระหว่าง 2 ฝ่ายทวีความรุนแรงมากขึ้น แต่ผลฝ่ายสหชีพ แนวรัฐธรรมนูญ และอิสระ ยังคงได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นเสียงข้างมากอยู่ ภายหลังจากการเลือกตั้ง นายปรีดี ไม่ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ หัวหน้าพรรคแนวรัฐธรรมนูญได้รับเลือกเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน

ในสมัยรัฐบาลชุดหลวงชำรงนาวาสวัสดิ์ นี้เองที่เป็นอีกครั้งหนึ่งที่ทองอินทร์ได้รับแต่งตั้งเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีอีก โดยรับเป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม และเข้าใจว่า ทองอินทร์น่าจะเป็นตัวแทนของรัฐบาลที่ดูแลงานด้านการจัดหางบประมาณ และออกกฎหมายแยกราชการประจำออกจากฝ่ายการเมือง รวมถึงการให้ความอนุเคราะห์ดูแลผู้นำขบวนการชาตินิยมของกลุ่มประเทศอินโดจีน ที่เดินทางเข้ามาพำนักอยู่ในประเทศไทยด้วย (สัมภาษณ์ บังอร ภูริพัฒน์) ซึ่งจากบทบาตดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ทองอินทร์ได้พยายามผลักดันแนวคิดเกี่ยวกับการบำรุงประเทศออกเป็นนโยบายแต่ก็นำเสียดายที่เกิด

การเปลี่ยนรัฐบาล ทำให้แนวคิดต่าง ๆ ไม่เป็นผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

บทบาทของทองอินทร์ในการร่วมผลักดันให้มีการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนในระบอบที่เป็นรัฐมนตรี (พ.ศ. 2489-2490) กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องในกระบวนการเดียวกันกับการฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตย เกี่ยวกับเรื่องรัฐบาลได้เสนอให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน "...เพื่อแยกข้าราชการการเมืองออกจากข้าราชการพลเรือน และส่งเสริมฐานะของข้าราชการพลเรือนให้มีความมั่นคงและสมรรถภาพยิ่งขึ้น..." (รงส. 19/2489 วิสามัญ ชุด 1: 2033) การปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยสถานะของข้าราชการนี้ มิได้มุ่งเฉพาะการแยกข้าราชการพลเรือนกับข้าราชการการเมืองออกจากกันเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการยกฐานะข้าราชการครู ข้าราชการพลเรือนสามัญ ข้าราชการรัฐพาณิชย์ ข้าราชการในพระองค์ และข้าราชการวิสามัญ ทองอินทร์มีบทบาทในการเป็นตัวแทนของฝ่ายรัฐบาลในการนำเสนอและผลักดันเรื่องนี้ในสภา ซึ่งจากคำแถลงแสดงให้เห็นว่าสาระสำคัญของเรื่องอยู่ที่การจัดระดับอัตราเงินเดือนของข้าราชการให้มีอัตราคงที่แน่นอน และยุติธรรมต่อระบบราชการโดยส่วนรวม

แต่เนื่องจากความเห็นของรัฐบาลและของคณะกรรมการแตกต่างกัน* โดยเฉพาะในสาระสำคัญคือ ร่างใหม่ที่คณะกรรมการเสนอมามีข้อความเพิ่มเติม ซึ่งมีผลทำให้รัฐมนตรีไม่มีอำนาจในการบังคับบัญชาข้าราชการฝ่ายประจำการในตำแหน่งใด ๆ เลย ปลัดกระทรวงจะเป็นผู้เดียวที่มีอำนาจบังคับบัญชางานทั้งหมดภายในกระทรวง เท่ากับว่า คณะรัฐมนตรีมีอำนาจดูแลเฉพาะงานนโยบายเท่านั้น ทองอินทร์ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็น

* กรรมการวิสามัญทั้ง 11 คนที่พิจารณาร่างกฎหมายฉบับนี้มีฝ่ายรัฐบาล 5 คน คือ พระยารัตนประจิตธรรมจรัส, หลวงพินทุวัฒนามาตย์, หลวงเสถียรโชติสาร, หลวงชำนาญอักษรและทองอินทร์ ฝ่ายสมาชิกสภาฯ มี 6 คนคือ สุวิชัย นันธเศรษฐ, ขุนประสงค์-สุขการี, จันทร โกมุกทวงศ์, ใหญ่ ศวิตชาติ และ น.ต.ท.พันธ์ นิลพัฒนานนท์

ผู้แทนรัฐบาลในการพิจารณาร่างนี้ ได้ขอชี้แจงในนามรัฐบาลว่ารัฐบาลไม่เห็นชอบด้วยและขอคืนตามร่างเดิม เพราะ "...ข้าพเจ้าเห็นว่า การตัดอำนาจรัฐบาลโดยสิ้นเชิงไม่ให้มีอำนาจเหนือข้าราชการเลยนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น คือ ประเทศชาติดำเนินกิจการอะไรไม่ได้เลย..." (รงส.27/2490 สามัญ ชุด 1: 2491)

เรื่องการสอบบรรจุเลื่อนชั้นข้าราชการก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีการถกเถียงกัน เช่น การสอบเลื่อนชั้นจากชั้นตรีเป็นชั้นโท ควรต้องสอบหรือไม่ เฉพาะทองอินทร์ได้เสนอความเห็นในเรื่องเหล่านี้ว่า ข้าราชการเมื่อสอบบรรจุเข้ารับราชการในเบื้องต้นควรสอบแข่งขัน แต่เมื่อต้องการมีการเลื่อนชั้นไม่จำเป็นต้องเป็นการสอบเสมอไป เพราะ "...ถ้าเราก็คือหลักในการที่จะให้ข้าราชการต้องสอบแข่งขันเลื่อนชั้นเสมอไปนั้น การปฏิบัติกิจการในหน้าที่ก็จะหย่อนยานลง เพราะว่าข้าราชการก็จะมุ่งไปศึกษาหาความรู้กันยิ่งกว่าที่จะปฏิบัติกิจการในหน้าที่..." (รงส.28/2490 วิสามัญ ชุด 1: 2692) และอำนาจในการเลื่อนชั้นข้าราชการควรอยู่ในอาณัติของ "อ.ก.พ.กระทรวง เป็นผู้สอบสวนและพิจารณา มิใช่อยู่ในอำนาจของผู้บังคับบัญชา (: 2692-2693)

ประการสำคัญ ทองอินทร์ได้เสนอความเห็นซึ่งเข้าใจว่าน่าจะเป็นการทำหน้าที่ในการเป็น "ตัวแทน" กลุ่มสังคมข้าราชการในท้องถิ่น อันมีความหมายถึงการเข้ามาร่วมจัดสรรอำนาจและผลประโยชน์กลับไปท้องถิ่นบ้างนั่นเอง กล่าวคือ ทองอินทร์ได้เสนอความเห็นเห็นว่า อำนาจการบังคับบัญชาการบริหารในส่วนภูมิภาคควรถูกให้อยู่ในอำนาจของข้าหลวงประจำจังหวัด เนื่องจากระบบการบริหารแต่เดิมที่มอบอำนาจในการพิจารณาความดีความชอบของข้าราชการส่วนภูมิภาคโดยขึ้นอยู่กับเจ้ากระทรวงซึ่งมิได้รู้เห็นข้อเท็จจริงของท้องที่ จึงทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมขึ้นได้ง่าย เพราะฉะนั้นควรถูกให้อำนาจนี้แก่ข้าหลวงประจำจังหวัด ซึ่งจะเป็นผู้ที่รู้ความเป็นไปในท้องที่ได้ดีที่สุด (ดู รงส.28, 29/2490 วิสามัญ ชุด 1)

บทบาทของทองอินทร์ในด้านงบประมาณ ได้ปรากฏมาตั้งแต่มีการเปลี่ยนรัฐบาล จากชุดจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาเป็นรัฐบาลพลเรือนชุดต่าง ๆ ของขบวนการเสรีไทย ทองอินทร์ ได้รับการเสนอชื่อให้เป็นกรรมการฝ่ายรัฐบาลมาแล้วหลายครั้ง และเช่น เดียวกันแม้เมื่อเข้าสู่สมัยรัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์ หรือชุด พล ร.ต. ถวัลย์ ชำรง นาวาสวัสดิ์ ทองอินทร์ก็ยังคงเป็นกรรมการฝ่ายรัฐบาลอยู่ (รงส.4,12/2489 วิสามัญ ชุด 1) และยังเข้าดำรงตำแหน่ง ประธานอนุกรรมการพิจารณางบประมาณรายจ่าย ใน ขณะที่นายวิจิตร ลุคิตานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการ ดำรงตำแหน่ง ประธานอนุกรรมการพิจารณาทางด้านรายได้ (รงส.16/2489 วิสามัญชุด 1) ซึ่งจากร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2489 ที่รัฐบาลเสนอ ต่อสภาฯ นี้เอง ที่แสดงให้เห็นว่า ทองอินทร์หรืออีกนัยหนึ่ง พรรคสหชีพ ซึ่งเป็นพรรคร่วม รัฐบาล สามารถผลักดันให้มี "โครงการบูรณะเศรษฐกิจชนบท" ออกมาอีกครั้งหนึ่ง และยังเป็น การเปลี่ยนแปลงหลักการตั้งงบประมาณในสาระสำคัญด้วย กล่าวคือ ทองเปลว ชลภูมิ ได้แถลงว่า หลักการของการตั้งงบประมาณของรัฐบาลทั้งโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว โดยถือว่ารายได้รัฐนอกจากจะมีรายได้ต่าง ๆ ยังเพิ่มเงินกู้เข้าไปอีกอย่างหนึ่งเงินกูนี้นี้ถือ ว่า เป็นรายได้สำคัญอย่างหนึ่งของแผ่นดิน เพื่อทำให้งบประมาณเข้าสู่ดุลยภาพ

พื้นฐานของหลักการประมาณข้างต้น ทำให้รัฐบาลมีการรื้อฟื้นโครงการต่าง ๆ ที่เคยวางหรือเคยดำเนินการมาแล้วในช่วงก่อนเกิดภาวะสงครามขึ้นในประเทศ มาพิจารณาดำเนินการใหม่ รวมทั้งการวางโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุดใหม่ออกมาด้วย ที่สำคัญได้แก่ การตั้งงบรายจ่ายวิสามัญจำนวน 50 ล้านบาท เพื่อใช้เป็น "เงินทุนประกันในการบำรุง เศรษฐกิจชนบท" ซึ่งฝ่ายรัฐบาลได้ชี้แจงในเรื่องนี้ว่า

. . . สำหรับเงิน 50 ล้านที่บำรุงเศรษฐกิจชนบทนั้นเป็นการบำรุงทั่วไป ตาม ลัทธิที่ว่าฝนตกทั่วผ้า คือสมัยก่อนการบำรุงฯ แต่เมืองหลวงใช้เงินก็ล้านก็ไม่คุ้ม แต่การบำรุงทางชนบทนอกนั้นเป็นไปอย่างไม่ค่อยทั่วถึง...

เท่ากับว่าจริงแล้วความมุ่งหมายจะพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลสมัยจอมพล ป. กับของ
ทองอินทร์ มิได้แตกต่างกันมากนัก แต่เป็นเพราะเงื่อนไขของสงครามทำให้โครงการที่
วางเอาไว้มิได้ปฏิบัติหรือปฏิบัติแล้วประสบปัญหาขาดทุน และในอีกด้านหนึ่งก็น่าสงสัยว่า
ทำไมทองอินทร์ให้ความสนใจต่องานของกระทรวงอุตสาหกรรมจนถึงกับดำรงตำแหน่งรัฐ-
มนตรีว่าการกระทรวงนี้ตลอดสมัยรัฐบาลชุด พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์

ในการเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมครั้งแรกในรัฐบาล
ชุด พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นโยบายของกระทรวงอุตสาหกรรม กำหนดไว้ว่า

. . . รัฐบาลจะส่งเสริมการอุตสาหกรรมเพื่อให้ประชาชนนิยมการอุตสาหกรรม
ทั้งในทางการอุตสาหกรรมภายในครอบครัว และอุตสาหกรรมโรงงานอันจะเป็น
ทางให้สามารถมีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมใช้ได้เพียงพอ และจะส่งเสริมอุตสาหกรรม
ในรูปแบบสหกรณ์และดำเนินการอุตสาหกรรมหนัก ทั้งจะได้ปรับปรุงกิจการของ
โรงงานอุตสาหกรรมให้มีสมรรถภาพยิ่งขึ้น ในทางวิทยาศาสตร์ จะได้ดำเนินการ
การสืบสวนค้นคว้าเพื่อเป็นการส่งเสริมอุตสาหกรรม กสิกรรมและการพาณิชย์-
กรรมของประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าเพื่อประโยชน์ราชการและเพื่อเผยแพร่แก่
ประชาชน... (ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ 2517: 544)

การส่งเสริมอุตสาหกรรม จึงมีความมุ่งหมายต้องการจะให้ประเทศมีการผลิต
สินค้าใช้ได้เองอย่างเพียงพอ เป็นการที่รัฐบาลเข้าดำเนินการอุตสาหกรรมหนักและส่งเสริม
การอุตสาหกรรมในรูปแบบสหกรณ์ และเมื่อรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ เข้าบริหารประเทศอีก
ครั้งภายหลังการลาออกกรณีพรรคประชาธิปัตย์เปิดอภิปรายทั่วไป สาระในนโยบายกระทรวง-
อุตสาหกรรม มีความชัดเจนมากขึ้นว่า มุ่งหมายจะผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคให้เกิดขึ้นใน
ประเทศ ดังที่กล่าวว่า "รัฐบาลจะจัดทำและส่งเสริมการอุตสาหกรรม เพื่อนำเครื่องอุป
โภคบริโภคให้เกิดขึ้นภายในประเทศ และจะได้ปรับปรุงกิจการของโรงงานอุตสาหกรรมให้
ผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมมีปริมาณมากขึ้น" (ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ 2517 : 573)

หรือในอีกหลายครั้งที่ทองอินทร์กล่าวถึงที่ชัดเจนก็ เช่น การกล่าวถึงความมุ่งหมายที่
รัฐบาลจะทำอุตสาหกรรมน้ำตาลและโรงงานทอผ้าก็เพื่อ "ข้าพเจ้ามุ่งหวังที่จะให้พอกินทั่ว
ประเทศ" (รงส.13/2489 วิสามัญ) หรือ

. . . ในฐานะที่ข้าพเจ้ารับผิดชอบในการอุตสาหกรรม ก็ย่อมจะระลึกว่า
ประเทศเราเป็นประเทศกสิกรรมมาช้านาน เพราะฉะนั้นการก่อสร้าง
อุตสาหกรรมเพื่อให้ประเทศเราเป็นประเทศซึ่งสามารถจะเลี้ยงตัวได้ในทาง
อุตสาหกรรมนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าจะต้องกระทำอย่างรีบเร่ง เท่าที่กำลัง
สติปัญญาและกำลังของประเทศชาติจะอำนวยให้ได้ (รงส. 23/2490 สามัญ
ชุด 1: 2168)

โครงการต่าง ๆ ที่ทองอินทร์เสนอต่อสภาเพื่อขออนุมัติที่ปรากฏในร่างพระราช-
บัญญัติงบประมาณนั้น ไม่ใช่โครงการที่คิดขึ้นใหม่แต่เป็นโครงการเก่าที่ทำไว้ตั้งแต่สมัย
รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และในฐานะที่เข้ารับงานในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงอุตสาหกรรมเป็นการชี้ให้เห็นว่า ในช่วงหลังสงครามยุติ ทองอินทร์ให้ความสนใจ
กับการเร่งแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจมากกว่าที่จะสนใจการศึกษา เช่น เมื่อเข้ามาทำหน้าที่ใน
สภาฯ ใหม่ ๆ (ดู 4.2) สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ เข้าใจว่าเป็นเพราะปัญหาเศรษฐกิจช่วงหลัง
สงคราม เป็นปัญหาใหญ่ที่มีความสำคัญ ขณะที่ปัญหาการศึกษาได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่สมัย
รัฐบาลนายทวี บุณยเกตุ ซึ่งในตอนนั้นรัฐบาลได้มีการออกพระราชบัญญัติครู พ.ศ.2487 เป็น
กฎหมายที่มุ่งหมายจะยกฐานะครูทั่วประเทศ ไม่ว่าจะเป็นครูโรงเรียนราษฎร์ โรงเรียน
รัฐบาลให้มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง โดยการจัดตั้งคุรุสภา เพื่อให้เป็นตัวแทนของครูในการให้
ความช่วยเหลืออุปการะแก่ผู้มีอาชีพนี้ พร้อมกับเป็นหน่วยงานที่จะได้เป็นผู้วางโครงการศึก
ษาของชาติเป็นลำดับต่อไป เพื่อให้การศึกษาของชาติเป็นโครงการที่ถาวรไม่ต้องเปลี่ยนไป
ตามความเห็นของผู้ที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีอีกต่อไป (รงส. 11/2487) วิสามัญ
และ 16/2488 สามัญ)

อนึ่ง ถึงแม้โครงการต่างๆจะเป็นโครงการเก่าที่ทำไว้ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันเป็นช่วงก่อนที่จะเกิดภาวะสงครามขึ้นภายในประเทศไทย แต่โครงการบางอย่างได้ชี้ให้เห็นถึงทัศนคติในการมองปัญหาและมีวิธีการแก้ไขที่แตกต่างกัน ตัวอย่างที่ชัดเจนได้แก่ "โครงการบูรณะชนบทหรือแผนการบูรณะชนบทของกระทรวงมหาดไทย" ที่รัฐบาลจอมพล ป. ประกาศใช้ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2485 นั้น เน้นการปรับปรุงวิถีชีวิตของราษฎรในชนบททางด้านกายภาพเป็นสำคัญ ดังปรากฏในแผนการว่า

แผนการสร้างชาตินั้น มีการที่จะต้องปลูกเสกชีวิตจิตใจของราษฎรให้เหมาะสมกับที่จะเป็นพลเมืองของชาติ ให้มีที่อยู่ทำกิน มีการอยู่ดีกินดี ซึ่งทั้งนี้จะต้องพิจารณาข้อเท็จจริงและจัดการปรับปรุงแก้ไขตั้งแต่ตามชนบทมาจนถึงชุมชนชนใน เมืองและนคร

ข้อบกพร่องอันมีอยู่ทั่วไปตามชนบทซึ่งเป็นชาวกลีกรที่นับว่าสำคัญมี

1. บ้านเรือนบางแห่งปลูกสร้างกันอย่างยัดเยียด ไม่มีบริเวณบ้านสำหรับการทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ทัศนกรรมและอาคารเป็นชั่วคราว
2. หมู่บ้านขาดสมบัติส่วนกลางที่จะใช้ประโยชน์ร่วมกัน อาทิ ที่ประชุม ที่สนามนั่งเล่น และออกกีฬา ทางคมนาคมกับตลาด โรงเรียน ร้านค้า วัดพุทธ สุขศาลา และตลาด (2) สร ๒201.5/26 เล่ม 6)

แต่การตั้งงบประมาณจำนวน 50 ล้านบาทเป็น "เงินทุนประเดิมในการบำรุงเศรษฐกิจชนบท" ในสมัยที่ทองอินทร์เข้าเป็นรัฐบาล โดยเฉพาะในตอนนั้นยังเข้าเป็นประธานกรรมการพิจารณางบประมาณรายจ่าย ความมุ่งหมายของการตั้งงบประมาณในส่วนนี้ได้ถูกขยายความอย่างชัดเจนว่า เพื่อนำไปใช้ใน "โครงการบำรุงเศรษฐกิจในชนบท หรือถ้าจะพูดกันตามภาษาฝรั่งก็เรียกว่า รูรัลเอคอนอมิค" (รงส. 5/2489 วิสามมัญชุ 1: 297) คือ "รัฐบาลมีนโยบายที่จะส่งเสริมหมู่บ้านและตำบลต่าง ๆ ให้ได้รับการทำนุบำรุงดียิ่งกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ เพื่อให้ชาวชนบทได้มีความเป็นอยู่ด้วยดีและกระจาย

ความเจริญไปให้ทั่วถึงกัน" ("รายงานคณะกรรมการวิสามัญ พิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี พ.ศ.2489)" : 25-28 หนังสือแทรกใน รงส. 16/2489 วิสามัญ ชุด 1) กิจการที่รัฐบาลจะบำรุงและส่งเสริมในงบประมาณยอดนี้ มุ่งบำรุงและส่งเสริม การอาชีพของชาวชนบทที่มีอยู่ตามความเหมาะสมของท้องที่ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดย รัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือและร่วมมือในทุกด้านตั้งแต่การผลิต การขนส่ง และการตลาด อำนาจในการดำเนินการจะกระจายออกไปให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการจังหวัดและอำเภอ โดยมีผู้ชำนาญการเข้าร่วมงานด้วยตามสมควร (ดู รงส. 16/2489 วิสามัญ ชุด 1)

เมื่อเปรียบเทียบนโยบายทั้งสองประการข้างต้น จึงเห็นได้ว่า โครงการใน สมัยที่ทองอินทร์ เข้าเป็นรัฐบาลนี้ มุ่งเน้นให้รัฐบาลแทรกแซงเข้าจัดการทางด้านเศรษฐกิจ อย่างชัดเจน โดยมีลักษณะของการกระจายอำนาจออกไปจากส่วนกลางให้เป็นการร่วมตัดสินใจของเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นด้วย ฉะนั้น จึงน่าจะนำมาสู่ข้อสรุปได้ว่า แนวคิดในเรื่องการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมลงสู่ชนบทกับแนวคิดประชาธิปไตยของทองอินทร์ มีความสัมพันธ์กัน อย่างไร

จากการศึกษาแนวคิดและบทบาทที่ผ่านมาทั้งหมดของทองอินทร์ จะเห็นได้ว่า ทองอินทร์ เป้าหมายต้องการให้รัฐบาลกระจายงบประมาณออกไปสร้างความเจริญให้ชนบท ทั่วประเทศ โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจและการศึกษา กล่าวได้ว่าการเมืองในระบอบ รัฐสภา เป็นรูปแบบการปกครองที่ดีและเหมาะสมที่สุดในแนวคิดของทองอินทร์ เพราะ การต่อสู้ในวิถีทางสภา เท่านั้นที่จะสามารถผลักดันให้เกิดการคิดหาญนโยบายการปกครอง ประเทศที่เหมาะสมกับทุกท้องที่ได้ การเป็นนักการเมืองที่มาจากท้องถิ่นทำให้ทองอินทร์ ตระหนักถึงข้อเท็จจริงที่ว่า สภาชนของแต่ละท้องที่ย่อมแตกต่างกัน

ดังนั้น จากพื้นฐานแนวคิดทางเศรษฐกิจที่เน้นการบำรุงชนบท มุ่งให้รัฐบาล เข้าแทรกแซง โดยอาศัยหลักการของสหกรณ์จึงไม่เพียง เป็นแนวคิดที่ขัดแย้งกับแนวคิด และผลประโยชน์ของฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีผลประโยชน์ส่วนใหญ่อยู่ในเขต

กรุงเทพฯ และเน้นหลักเศรษฐกิจแบบชาตินิยม (ดังที่กล่าวมาแล้ว) แต่ในขณะเดียวกัน แนวคิดดังกล่าวก็แตกต่างไปจากพรรคร่วมรัฐบาล คือ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ และพรรคอิสระ ทำให้เมื่อกลุ่มของทองอินทร์ หรือ ฝ่ายพรรคสหชีพมีอิทธิพลในวงการรัฐบาลมากขึ้น พรรคร่วมรัฐบาลเหล่านี้ก็เริ่มมีการขัดผลประโยชน์กัน จนในที่สุดเปิดทางให้กับฝ่ายประชาธิปไตย และฝ่ายทหารบกที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม อาศัยข้ออ้างความแตกแยกในวงการ รัฐบาล และปัญหาที่เกิดจากการบริหารประเทศเป็นเครื่องมือในการโจมตีรัฐบาลให้เสื่อมความนิยมลง จนในที่สุดสามารถก่อการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ได้ สำเร็จ

6.3 รัฐประหาร พ.ศ. 2490 : จุดจบของนักการเมืองท้องถิ่น

บทบาทของทองอินทร์ที่ทำหน้าที่เป็น "ตัวแทน" รัฐบาลในการทำงานร่วมกับสภาผู้แทนราษฎร ทำให้ทองอินทร์กลายเป็น "กองหน้า" ของรัฐบาลที่เข้าไปมีสัมพันธ์กับสมาชิกสภาฯ ทั้งที่เป็นฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายตรงข้าม ซึ่งจากบทบาทที่ทองอินทร์สามารถร่วมมือกับเพื่อนสมาชิกสภาฯ ที่เป็นฝ่ายรัฐบาล เคลื่อนไหวผลักดันกฎหมายต่าง ๆ ตลอดจนรักษาอำนาจของรัฐบาลโดยอาศัยเสียงสนับสนุนของสภาผู้แทนราษฎร ทำให้บทบาททางการเมืองของทองอินทร์ปรากฏในฐานะที่เป็นแกนนำของกลุ่มสมาชิกสภาฯ ที่เป็นฐานสนับสนุนรัฐบาลทางสภาฯ นั้นเอง

กระนั้นก็ดี สถานะทางการเมืองของทองอินทร์ที่ดำรงอยู่ในกลุ่มที่เป็นพันธมิตรในฝ่ายสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ทั้งหมด ก็มีใช้ว่าจะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะแม้แต่ในกลุ่มการเมืองที่ร่วมสนับสนุนรัฐบาลก็มีความแตกแยกขัดผลประโยชน์กันเอง (ดู สุธาชัย ยิ้ม-ประเสริฐ 2532: 44-51) เหตุนี้เมื่อรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ต้องเผชิญกับปัญหาทั้งภายในวงรัฐบาลและการหาข้อโจมตีของฝ่ายค้าน อันได้แก่ ฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์ และแม้แต่สมาชิกฯ ฝ่ายสนับสนุนรัฐบาล การเจรจาตอบโต้ข้อกล่าวหาที่ปรากฏในสภาผู้แทนราษฎรระหว่างทองอินทร์และฝ่ายสมาชิกฯ ซึ่งผลมักปรากฏออกมาว่า รัฐบาลเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะ (ดู รงส. 3/2490 สามีญ) ทำให้บทบาทของทองอินทร์ในฝ่ายรัฐบาล นอกจากจะมีมากขึ้น

แล้ว ยังส่งผลทำให้ภายในวงการรัฐบาลเอกแตกแยกกันด้วย เนื่องจากประการแรก การเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ วางอยู่บนปัญหาสำคัญที่ว่าประเทศกำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำช่วงหลังสงครามอันนำมาซึ่งภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรง มีการขาดแคลนอาหารโดยเฉพาะข้าวและเครื่องอุปโภคบริโภค มีการทุจริตกันอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันการแข่งขันอำนาจทางการเมืองระหว่างกลุ่มการเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะการที่พรรคประชาธิปัตย์นำเอาคติสวรรค์มาเป็นประเด็นในการโจมตีรัฐบาล ทำให้ภาพพจน์รัฐบาลยังคงตกต่ำ ประการต่อมา การแก้ไขปัญหาที่รัฐบาลนำมาใช้ เป็นต้นว่า การจัดตั้งองค์การสรรหาอาหาร ก็เป็นวิธีการแก้ไขปัญหาที่ไม่ประสบความสำเร็จ (ดู ทองเปลว ชลภูมิ 2527) สภาพเช่นนี้จึงเอื้ออำนวยต่อการที่ฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์ และฝ่ายจอมพล ป.พิบูลสงครามจะกลับเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองได้อีก

และเนื่องจากทองอินทร์ เป็นนักการเมืองที่ให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์มาก่อน ทำให้ฐานะทางการเมืองของทองอินทร์แปรผันโดยตรงกับการขึ้นลงของฝ่ายนายปรีดี ด้วยเหตุนี้ภายหลังกการรัฐประหาร ซึ่งเป็นการขึ้นมามีอำนาจของฝ่ายจอมพล ป.พิบูลสงครามอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาเมื่อฝ่ายนายปรีดีได้เคลื่อนไหวจะกลับเข้ามาใช้อำนาจใหม่ซึ่งปรากฏว่าล้มเหลว ทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกในฝ่ายสหชีพจึงเป็นกลุ่มทางการเมืองที่มีส่วนร่วมกับเหตุการณ์เหล่านี้อยู่ด้วย (ดู สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532: 5.2) และเนื่องจากการที่กลุ่มของทองอินทร์ยังครอบครองอาวุธบางส่วนของขบวนการเสรีไทย และมีอิทธิพลอยู่สูงมากทั้งในท้องถิ่นและในสภาผู้แทนราษฎร ทำให้รัฐบาลซึ่งมีความรู้สึกหวาดระแวงความคิดสังคมนิยมในตัวแกนนำสำคัญของฝ่ายสหชีพอยู่มาก โดยเฉพาะทองอินทร์, ถวิล, จำลอง, และเตียง ซึ่งแม้ว่ากลุ่มของทองอินทร์ได้พยายามขอเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองใหม่อีกครั้งในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2492 แต่ก็ถูกกีดกันจากรัฐบาล และเมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏวังหลวงโดยกลุ่มปรีดีอีกครั้งหนึ่งในปลายเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2492 จึงเป็นเหตุให้ฝ่ายรัฐบาลเลือกวิธีกำจัดบุคคลเหล่านี้ให้ออกจากวิถีทางการเมือง (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ 2532: 3.2 และ 4.3) ดังที่รู้จักกันในคดีที่เรียกว่า การสังหารโหด 4 อดีตรัฐมนตรี (หัด ดาวเรือง 2508) ซึ่งในตอนแรกแม้ว่าเตียง คิริซันต์จะรอดพ้นจากการถูกสังหาร เนื่องจากยังหลบซ่อนตัวอยู่ที่สกลนคร แต่ในภายหลังก็ถูกกำจัดออกไปในลักษณะเดียวกันในปี พ.ศ.2494 (วิเทศกรณีย์ 2518: 1014-1018)